№ 69 ՇԱԲԱԹ ՅՈՒՆԻՍԻ 14 **1897** ՇԱԲԱԹ ՅՈՒՆԻՍԻ 14 № 69

ՔՍԱՆՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարվանը 6 րուբ.
Առանձին համարները 7 կոպէկով.
Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.
Մեր հասցէն. Тифлисъ. Редакція «Мшакъ».
կամ Tiflis. Rédaction «Mschak».
Տելեֆօն № 253.

ՄՇԱԿ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերից)
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.
Յայտարարութիւնների համար վճարում են
ամեն տողի համար 2 կոպէկ.
Տելեֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՇԱՐՈՒՆԱԿՎՈՒՄ Է

„ՄՇԱԿ“

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳՐԻ
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

«ՄՇԱԿԻ» տարեկան գինը՝ թէ Ռուսաստանում և թէ արտասահմանում 10 րուբլի, տասն և մէկ և տասն ամսվանը՝ 9 ր., ինն և ութ ամսվանը՝ 8 ր., եօթ ամսվանը՝ 7 ր., վեց ամսվանը՝ 6 ր., հինգ ամսվանը՝ 5 ր., չորս ամսվայ նը՝ 4 ր., երեք ամսվանը՝ 3 ր., երկու ամսվանը 2 ր., ամսական՝ 1 րուբլի։

Գրվել «ՄՇԱԿԻՆ» կարելի է ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ։
Օտարաքաղաքացիները պէտք է դիմեն հետևեալ հասցէով՝ Тифлисъ. Редакція «МШАКЪ»։ խսկ արտասահմանից՝ Tiflis. Rédaction «MSCHAK»։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Բարեգործութիւնը հայերի մէջ.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Ռուս գաղթականութիւններ. Գ. Քանանեանի թաղումը. Մատենագրութիւն. Նամակ Շուշուց. Նամակ Երևանից. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Վաթսունամեայ յօբելեան. Նամակ Անգլիայից. Նամակ Շվէդիայից. Նամակ Ամերիկայից. Արտաքին լուրեր.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Ազգային սահմանադրութեան վերաքննութիւնը.

ԲԱՐԵԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԵՐԻ ՄԷՋ

Քաղաքակիրթ Եւրոպայում բարեգործութեան գաղափարը անցնելով էվօլիւցիայի զանազան աստիճաններից, այժմ կանգ է առել հետևեալ կէտի վրա.—բարեգործութիւնը պէտք է լինի խելացի, իրական և լուսաւոր. կամ, այլ խօսքերով՝ պէտք է օգնել տառապեալին այնպիսի հաստատութիւնների միջոցով, որոնք կարողանան նրան ոտքի կանգնեցնել և հնարաւորութիւն տան նրան իր սեպհական աշխատանքով վաստակել իր ապրուստը. բացի դրանից, բարեգործութիւնը պէտք է նպաստի նաև հայրենիքի քաղաքակրթութեան և բարոյական վերածնութեան գործին։

Եւ համաձայն այդ տեսակէտի, որ բարեգործութեան գաղափարի զարգացման գագաթնակէտն է համարվում, Եւրոպայում թէ մասնաւոր, թէ հասարակական և թէ պետական բարեգործութիւնը իր ամբողջ գործունէութիւնը վարում է ձրի, էժանագին ճաշարաններ, ապաստարաններ, որբանոցներ, հիւանդանոցներ, աշխատութեան տներ, արհեստագիտական դպրոցներ, ուղղիչ կրթարաններ հաստատելով. կամ նպաստում է երկրի բարոյական և մտաւոր վերածնութեան, սարքելով ճեմարաններ, համալսարաններ, թանգարաններ, լսարաններ, մատենադարաններ և այլն։

Այդ նպատակները իրագործելու համար կտակում են ոչ միայն մահից յետոյ, այլ նոյն իսկ կենդանութեան ժամանակ հարիւր հազարներ, միլիօններ։ Մի քանի երկիրներում բարեգործութեան պահանջը հասնում է մինչև անձնուրացութեան և հերոսութեան. այսպէս, օրինակ, Յունաստանում, Զօսիմադ հինգ եղբայրները, հերակայական հարստութեան տէր մարդիկ, որոշեցին երբէք չամուսնանալ, որպէս զի կարողանան իրանց ամբողջ կարողութիւնը թողնել իրանց ազգին։

Եւ եւրոպական մանր ազգութիւններից շատերը իրանց բարոյական և մտաւոր, նոյն իսկ քաղաքական վերածնութեամբ պարտական են այդպիսի խոշոր բարեգործների բարեգործութեան, որը իր կողմից անմիջական հետևանք է այն խորին համոզման, թէ բարեգործութիւնը պէտք է ոչ թէ կրօնական զգացումների և խղճահարութեան, կամ մեղքերը քաւելու ցանկութեան արդիւնք լինի, այլ հասարակական և քաղաքացիական պարտաւորութիւն։ Եւ երբ մի ազգ, մի ժողովուրդ հասնում է այդ գիտակցութեան, դա ապացուցանում է, որ նա ոտք է կոխել քաղաքակրթութեան հաստատ շաւղի վրա։ Այդ է պատճառը, որ շատերը բարեգործութեան էվօլիւցիայով կամենում են չափել և ազգի զարգացման աստիճանը։

Տեսնենք այժմ այդ էվօլիւցիան ինչ կերպ է ընթացել և ինչ կերպարանք ունի հայ հասարակութեան մէջ։

Մենք չենք խօսի հայ բարեգործութեան մասին քրիստոնէութիւնից առաջ, չունենք հաստատ որոշ փաստեր դրա մասին։ Իսկ քրիստոնէութիւնից յետոյ, որքան ցոյց են տալիս պատմական տեղեկութիւնները, հայ ժողովրդի բարեգործական զգացումները արդիւնք են եղել գլխաւորապէս կրօնական ջերմեռանդութեան, խղճահարութեան և մեղքերը քաւելու ցանկութեան։ Եւ այդ պատճառով հայը իր բարեգործութիւնը կենտրոնացրել է եկեղեցիներ, մատուռներ, վանքեր շինելու, նրանց զարդարելու վրա, և եթէ պատահել է, որ նա կառուցել է նաև հասարակական շինութիւններ — կամուրջներ, աղբիւրներ, դարձեալ՝ դրդված կրօնական զգացմունքից՝ „հոգու փրկութեան և „ողորմի տալու“ համար։

Սակայն շուտով բարեգործութիւնը այդ նեղ շրջանից անցաւ, և հասարակական աւելի լայն բնաւորութիւն ստացաւ. սկսեցին գումարներ կտակել, թէև միշտ մահից յետոյ, կրօնական, բարեգործական և դպրոցական զանազան հաստատութիւններին։

Ամփոփենք մեր ասածները։ Թէև, մի կողմից, անհերքելի է, որ հայ բարեգործների արած կտակների մեծ մասը արդիւնք է եղել կրօնական զգացումների, խղճահարութեան և մեղքերը քաւելու ցանկութեան, բայց միւս կողմից բարեգործութեան վերջին դէպքերը ցոյց են տալիս, որ հայ հասարակութիւնը, ենթարկվելով էվօլիւցիայի սկզբունքին, սկսել է հասկանալ, թէ բարեգործութիւնը զուտ հասարակական, քաղաքացիական և մարդասիրական պարտականութիւն է և չքաւորին օգնելու համար պէտք է արմատական միջոցներ ձեռք առնել։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՌՈՒՍ ԳԱՂԹԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Շուտով Անդրկովկասում կը բացվի մի ընկերութիւն, որի նպատակը պէտք է լինի աջակցել ռուս գաղթականներին, առանց զրկանքների և առանց աւելորդ ձգձգումների հաստատվելու իրանց ընտրած մշտական բնակութեան տեղերում։ Ընկերութեան ծրագրի մէջ նշանակված են օգնութեան հետևեալ ձևերը. 1) գաղթականների խմբված կենտրոններում հիմնել ապաստարաններ, ճաշարաններ և կազմակերպել բժշկական խնամատարութիւն. 2) կարօտեալներին տալ փոխարինաբար կամ որպէս նուէր նպաստներ փողով և զանազան իրերով. 3) օգնել տեղական բարեգործական այն ընկերութիւններին, որոնց նպատակն է գաղթականներին օգնելը և 4) նպաստել գաղթականներին իրանց հաստատված տեղերում հիմնել տաճարներ և դպրոցներ։ Ընկերութեան կենտրոնատեղին է Թիֆլիսը։

Ներքին գործերի մինիստրը հաւանութիւն է տուել այդ ընկերութեան գաղափարին և ծրագրի մէջ մի քանի փոփոխութիւններ անելուց յետոյ՝ կը հաստատի վերջնականապէս։ Ընկերութեան հիմնադիրներն են կօնտրօլի պալատի կառավարիչ Բուտիրկին, կովկասեան շրջանի հոգաբարձու Եանօվսկի, կառավարչապետի դիւանատան խորհրդի անդամ Եակիմօվ, գեներալ լէյտենանտ Տարանօվսկիյ, Մարկօվ, երկրորդ գիմնազիայի դիրեկտոր Դրբօզլավ և ստրկանապետ Մասոիցկի։

Ճիշդ է, ներկայումս ազատ հողեր գաղթականութեան համար շատ քիչ են. բայց եթէ սկսեն իրագործել Մուղանի և ուրիշ մեծ անապատների

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐԱՔՆՆՈՒԹԻՒՆԸ

Կ. Պօլիս, մայիսի 24-ին

Նախորդ գրութինով արդէն մանրամասն բացատրած էի՝ թէ ինչպէս սուլթանն՝ Իզմիրլեան սրբազանի հրաժարելէն ետքը՝ տեղապահ կարգեց դուաճան Բարթուղիմէոսը, թէ ինչպէս իր բացարձակ կամքովն ու ընտրութինով կրօնական ու քաղաքական ժողովներ հաստատեց և թէ ինչ դերեր կատարեցան Բարթուղիմէոսը նոյն եղանակաւ պատրիարք ընելու համար, և ասոնք ամենը կը լինէին՝ միմիայն սահմանադրութինն սպաննելու և ազգը իր հնադարեան վիճակին ենթարկելով՝ ազգային գործերը միապետաբար վարել տալու թաքուն նպատակով։ Պարագաներն ստիպեցին որ պատրիարքի ընտրութին կատարուի. դեսպանական միջամտութին տեղի ունեցաւ և սուլթանը չէր կարող դիմադրել այդ միջամտութեան, բայց սակայն՝ այդ ընտրութինն ազգային ընելու ձեւին տակ կրնար դարձեալ իր կամքն յառաջ տանել և գործին բոլորովին տարբեր ընթացք մը տալով՝ ընտրուած պատրիարքի և ժողովներու ձեռքով սահմանադրութեամբ սահմանադրութինը ջնջել,—ահա ճիշդ ասկից յառաջ եկաւ այդ վերաքննութինն՝ որ Օրմանեանի ընտրութենէն ի վեր կը յուզուի։

Ազգային լրագիրները՝ մանաւանդ «Փունջ» և «Մանզումէ»՝ որոնք ամեն ամիս լիառատ կը վարձատրուին սուլթանէն, մինչև ցայսօր չարաչար կը հարուածեն սահմանադրութինն, յորդոր կը կարդան պատրիարքարանի որ անմիջապէս կատարէ այդ վերաքննութինը… սահմանադրութեան ջնջումը։ Արդէն Օրմանեանի ալ բուն նպատակն այդ է. սակայն նա վարպետ է, տակէտակ կը գործէ… նա՝ թէև իր սահմանադրական ուխտը կատարեց, բայց լոկ ձեւակերպութին մէր, տարբեր էր իր սիրտն, տարբեր էին գաղափարները. նա օրուան լոյսին տեսնուեցաւ սուլթանին հետ, մթնշաղ էր, երբ պալատէն վերադարձաւ, խաւար էր չորս կողմ, երբ իր ուխտն ըրաւ, նա կաշկանդուեցաւ այդ խաւարին մէջ և վայրկենական կերպով իր ուխտին դրժեց պոռոտախօսութեամբ մը՝ զոր մեր Պօլսոյ հայ վարձեալ լրագիրները պերճախօսութին կանուանեն, ծածկել ջանալով իր ուխտադրուժ լինելն։

Թող չի կասկածի ոք թէ մեք մասնաւոր հակառակութին մը ունիմք Օրմանեանի հետ և բստ այնմ կը գրեմք այս տողերը, ուստի պարտաւոր կը զգամ ես զինքս, այստեղ ընդհանուրին անաչառ դատողութեանն յանձնել եկեղեցւոյ մէջ իր կատարած ուխտն՝ և, հակառակ այդ ուխտին, ժողովրդեան դառնալով՝ իր խօսածներն, ուսկից դիւրաւ պիտի իմացուի թէ՝ Իզմիրլեան պատրիարքի յաջորդն ինչ տեսակ հակապատկեր մէ իր նախորդին, և թէ ինչպէս նա, առաջին օրէն ցոյց տուաւ թէ ինքն հակառակ է սահմանադրութեան և սուլթանին կամակատար պաշտօնեայն…։

Ահաւասիկ Օրմանեանի ուխտը. «Առաջի Աստուծոյ և ի ներկայութեան ազգային ժողովոյս՝ հրապարակաւ ուխտեմ հաւատարիմ մնալ տէրութեան և ազգիս և ճշմարտապէս հսկել ազգային սահմանադրութեան անթերի գործադրութեանը։»

Անհաւասիկ Օրմանեանի տուած բացատրութինն՝ անմիջապէս իր ուխտէն յետոյ։ «Ուխտագիր պարտաւորութեանս առարկայ եղող սահմանադրութինն այն է, զոր կայսերական բարձր հրովարտակով ստացած ենք ժամանակին, սակայն իր մէջ նախատեսուած վերաքննութինը որոշուած լինելով երբ կայսերական վաւերացմամբ վերաքննեալն յաջորդէ՝ այն պիտի լինի այնուհետև իմ ուխտագիր պարտաւորութեան ալ առարկայն։»

Արդ, դիւրին է համոզուիլ՝ թէ Օրմանեանի կատարած սահմանադրական ուխտը լոկ ձեւակերպութին մէր և թէ իր «ուխտագիր պարտաւորութեան առարկայն» նախատեսուած վերաքննեալ սահմանադրութինն էր՝ որ արդէն որոշուած է եղեր։

Բայց ես ուրախ եմ յայտնելու միանգամայն թէ՝ Օրմանեան պատրիարք որքան աշխատի՝ ի յագուրդ կրից սուլթանին, կործանել սահմանադրութինը՝ վերաքննութեան պատրուակաւ, որքան ջանք ընէ ոլորապտոյտ ընթացքներով իր հաճոյակատարութեան գագաթնակէտն ելնել, և որքան ազգին սոյն լքեալ ու քայքայեալ վիճակէն օգուտ քաղելով ճիզուիթական դերեր խաղայ՝ կայ ու պիտի մնայ ազգին մէջ ողջախոհ մաս մը՝ որ յամենայն դէպս, չը պիտի թողու զինքը՝ Օրմանեան պատրիարքն՝ յաջողելու իր աղգամիաս առաջադրութեանցը մէջ. և այս դեբաղանց պատճառովն է որ մինչև ցայսօր ամեն ձեռնարկ անյաջողութեան մատնուեցաւ, և անպատասխանի մնացին այն նամակներ՝ որ պատրիարքարանէն ուղղուեցան ազգին մէջ զանազան պաշտօններ վարող եկեղեցականներու և աշխարհականներու՝ նոցա գիտողութիւններն ու կարծիքն իմանալու համար յիշեալ վերաքննութեան մասին.—ոչ ապաքէն ձեւակերպութին մալ մյս է… բայց ո՞չ ոք չի պատասխաներ, վասն զի ո՛վ չը գիտէր թէ իր ընելիք դիտողութիւնները «ձայն բարբառոյ յանապատի» պիտի դառնան և թէ՝ ինչ որ է պատրիարքարանի նպատակն՝ այն պիտի գործադրուի, վասն զի սուլթանն է հրամայողը, վասն զի սուլթանին ջիղերը գրգռող բանը՝ սահմանադրութեան հիմնական սկզբունքն է, այն է որ պիտի վերաքննուի, փոփոխուի և սուլթանին կամքին համաձայն պիտի խմբագրուի և տրուի իբրև վերաքննեալ սահմանադրութին ազգին ձեռքն՝ որպէս զի այն լինի առարկայ Օրմանեանի ուխտագիր պարտաւորութեան։

Այս ճշմարտութեան հանդէպ, որ արեւու պէս պայծառ է, «Մշակից» ուղղամիտ ընթերցողներուն կը թողում դատաստան ընել և բստ այնմ վճռել՝ թէ ազգային սահմանադրութեան համար յարուցուած վերաքննութինն՝ երեսուն և եօթը տարիներէ ի վեր ազգի և եկեղեցւոյ ո՛ և է վէրաս մը չը պատճառող՝ և բաց ի սուլթանի և սուլթանամոլ հայ եկեղեցական և աշխարհական մէկ քանի էֆէնդիներու տհաճութենէն՝ ընդհանուր ազգին գոհունակութեան առարկայ եղող ազգային սահմանադրութիւնը կործանել չի նշանակեր…։

Գիրուկ

րի ուսման գործը, աղքատների համար կը բացվեն ընդարձակ տեղեր, այն ժամանակ այս նոր ընկերութեան համար կը բացվի գործունէութեան ասպարէզ։

Գ. ՔԱՆԱՆԵԱՆԻ ԹԱՂՈՒՄԸ

Յունիսի 7-ին տեղի ունեցաւ Լազարեան ճեմարանի դիրեկտոր Գէորգ Քանանեանի թաղումը։ Հանգուցեալին իրանց վերջին յարգանքը մատուցանելու եկել էին Մոսկվայի ուսումնական շրջանի հոգաբարձու Ն. Պ. Բօգօլէպօվ, հոգաբարձուի օգնականը, Մոսկվայի համալսարանի պրոֆէսոր Գ. Ա. Իվանօվ, կոմիսարօվսկի տեխնիկական դպրոցի դիրեկտոր Ա. Ֆ. Լէօնօվիչ, իրաւաբանութեան ընկերութեան նախագահ Ս. Ա. Մուրօմցեվ, Լազարեան ճեմարանի պրոֆէսորները, և ուսուցիչները, Մոսկվայի գիմնազիաների հին լեզուների շատ ուսուցիչներ, միջնակարգ դպրոցների չքաւոր աշակերտներին օգնող ընկերութեան բազմաթիւ անդամներ, ճեմարանի նախկին աշակերտները, և բազմաթիւ հասարակութիւն։ Հանգուցեալ Քանանեանի դագաղի վրա դրված էին բազմաթիւ պսակներ։ Գերեզմանի վրա ճառեր արտասանեցին Լազարեան ճեմարանի պրոֆէսոր Գ. Խալաթեանց և ուսուցիչ Կուսիկեանց, ռուսաց գրականութեան ուսուցիչ Ն. Վինօգրադօվ, լատիներէն լեզուի ուսուցիչ Ս. Ա. Բադէցկի և պատմութեան ուսուցիչ Ա. Ա. Կիզեվէտտէր։ Ապա պրոֆէսոր Վ. Ի. Գերիէ, Գէորգ Քանանեանի համալսարանական ընկերը, հրաժեշտի հետևեալ խօսքերն արտասանեց.

«Իմ մօտ բարեկամի այս թարմ գերեզմանի վրա, որին այսպէս անսպասելի կերպով պէտք է հրաժեշտ տանք, իմ առջի յարութիւն է առնում Նրա կեանքի ամբողջ պատկերը, ինչպէս որ ես տեսնում էի մեր երկարատև բարեկամութեան ընթացքում։ Այն, ինչ որ այդ պատկերին միութիւն և ամբողջութիւն է տալիս, ինչ որ պայծառ կերպով աչքի է ընկնում հանգուցեալի կեանքի բոլոր ընթացքում—դա Նրա սիրող սիրտն է, փոխադարձ համակրութեան կենդանի մշտական աղբիւրը։ Սիրելու և ուրիշների սէրը վայելելու պահանջը արդէն երևացին հանգուցեալի մանկութեան ժամանակ։ Նա սիրում էր իր ուսուցիչներին և սիրված էր Նրանցից, մանաւանդ Գրանովսկու բարեկամ յայտնի Նևէրօվից, որ Ստավրօպօլի գիմնազիայի դիրեկտոր էր։ Նոյն յատկութիւնները երևան եկան համալսարանի մէջ, այն է պահանջ՝ բարեկամներ ունենալ—և Նա շատ բարեկամներ ունէր։ Ո՞վ չունի բարեկամներ երիտասարդութեան ժամանակ։ Բայց Նրա բարեկամները միշտ բարեկամ էին մնում Նրան։ Եւ դրա պատճառն այն է, որ Նա միշտ իբրև երիտասարդ էր վերաբերվում Նրանց, կատարեալ վստահութեամբ, երբէք չը մտցնելով այդ յարաբերութիւնների մէջ անձնասիրութեան ոչ մի հաշիւ։ Իր ամբողջ սիրող սրտով Նա սիրեց ճեմարանը, որի հետ կեանքը անխզելի կերպով միացրեց Նրան 36 տարով։ Նրան Նուիրեց Նա իր ամբողջ ոյժերը, մի կողմ թողնելով սկսված գիտնական աշխատութիւնների ընդարձակ ծրագիրները։ Նա ջերմ կերպով սրտին առաւ այն վտանգը, որ սպառնում էր ճեմարանին, և այդ վտանգն այն էր, որ ճեմարանը կորցնելու էր իր սկզբնական բնաւորութիւնը և դառնալու էր հասարակ դըպրոց. Նա ջանքեր չէր խնայում այդ վտանգի առաջն առնելու համար, և գլխաւորապէս Նրան է պարտական ճեմարանը, եթէ Նա հաստատուն հիմքի վրա դրվեց և իր Նշանակութեան բարձրութեան վրա կանգնեց։ Հիմնարկութիւնները աճում են և զառամում են մարդկանց նման. Նրանք ծաղկում են, ամրանում են և մարդկանցից երկարակեաց են լինում միայն այն ժամանակ, երբ մարդիկ իրանց կենդանի հոգին դնում են Նրանց մէջ։ Հանգուցեալը սիրում էր ճեմարանը ոչ միայն իբրև իր մշտական և բացառական գործունէութեան ասպարէզ. Նա համարում էր Նրան այն ժողովրդի հոգևոր կեանքի և կուլտուրական զարգացման գրաւական, որին Նա պատկանում էր իր ծագումով։ Այդ ազգի վիճակին էին Նուիրված Նրա վերջին մտածմունքները։ Նա սպառում էր իր խանգարված ոյժերը, որպէս զի հնարաւորութեան չափ Նըպաստէ պարզաբանելու այն թիւրիմացութիւնները, որոնք այնպէս խորը տրտմեցնում էին Նրան։ Անցեալ ամբողջ ամառը, փոխանակ հանգստանալու, Նա աշխատում էր այդ փորձի վրա։ Անտարբերութիւնը և անաջողութիւնը չէին սառեցնում Նրան։ Ամբողջ ձմեռը Նա աշխատում էր այդ գործի համար և դեռ Նորերս, մէկ ամիս առաջ, Նա ուշ երեկոյեան եկաւ ինձ մօտ, քննութիւնների մի յոգնեցուցիչ օրից յետոյ, և պատանեկան ոգևորութեամբ կարդաց ինձ մօտ իր աշխատութեան վերջին էջերը։ Նրա հայրենակիցները կարող են պարծենալ Նրանով և պարտաւոր են գնահատել Նրա յիշատակը, բայց մեզ բոլորիս համար էլ այդ խրատական է։ Այն, ինչ որ թէօրիան բաժանում է, ինչ որ վերացական խելքը կտրում և հակադրում է, մարդու սիրող սիրտը հաշտեցնում և բացատրում է։»

(«Русск. Вѣд.»)

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

«Turkey and the Armenian Atrocities, by rev. Edwin M. Bliss, London. 1896. Illustrated. (Թիւրքիա և Հայկական գազանութիւնները, գրեց վեր. Էդվին Մ. Բլիս, Լօնդօն, 1896. Պատկերազարդ).

Որքան էլ ցաւալի է, բայց և անհերքելի փաստ է, որ մարդկութեան յիշողութեան և պատմութեան մէջ Ատիլաները, Ներոնները, Չինգիզները, Լանկթէմուրները աւելի հռչակ են ստացել և յայտնի են, քան մարդկութեան բարերարները։ Գուցէ, պինդ պահելով իր յիշողութեան մէջ արիւնարբու հրէշների անունները, մարդկութիւնը ցանկացել է յաւիտեան, սերնդից սերունդ, անէծքի ենթարկել նրանց. բայց, այնուամենայնիւ, մարդկութեան պատմութեան համար բնորոշ է այն իրողութիւնը, որ ամենանշանաւոր գիտնականների, գիւտ անողների անունները և համբաւը այնքան ժողովրդականացած չեն, որքան ամենանշանաւոր չարագործներինը, մարդկութեան դահիճների անունները։ Լանկթէմուրը, կարծես, այդ դահիճների վերջին շառաւիղն էր. XIX դարի հզօր քաղաքակրթութիւնը երբէք չէր կարող մտածել, թէ նոյն իսկ դարավերջին Լանկթէմուրների ժամանակը կարող է վերադառնալ և Եւրոպայի մասն համարվող մի երկրի վեհապետը կարող է Լանկթէմուրեան հռչակ և համբաւ ըստանալ։ Եւ սակայն, քաղաքակրթութիւնը այդ տեսաւ. Ներոնների, Չինգիզների դարը վերածնվեց և սուլթան Աբդուլ-Համիդի օրով մի ամբողջ չէն և բերրի երկիր աւերվեց, մոխիրների տակ թաղվեց, աւելի քան 150,000 մարդկանց արիւնը վտակի պէս հոսեց և ոռոգեց այդ աւերված երկիրը։ Եւ իր արդիւնքներով պարծեցող եւրոպական քաղաքակրթութիւնը միանգամայն անզօր եղաւ կասեցնել արեան այդ վտակի հոսանքը և մարդկութեան յիշողութեան մէջ Չինգիզների և Լանկթէմուրի կողքին մի նոր անուն յաւերժացաւ։

Սակայն ինչպէս եղաւ, որ այդպէս պատահեց. ինչպէս եղաւ, որ միջնադարեան բարբարոսութիւնը վերածնվեց և հրէշները գլուխ բարձրացրին։ Որտեղ որոնել այդ անակնկալ երևոյթի պատճառը։ Պատճառը, ասում են բոլոր հետազօտողները, Թիւրքիայի այժմեան վիճակն է։ Բայց այդ վիճակն արտադրող գործօնները և ազդեցութիւնները շատ բարդ են։ Նրանց հետ ծանօթանալու համար պէտք է ուսումնասիրել այժմեան Թիւրքիայի աշխարհագրական դիրքը, տեղագրութիւնը, բազմացեղ և բազմալեզու ազգերը, կրօնները, Թիւրքիայի պատմութիւնը, եւրոպական պետութիւնների մրցութիւնը և գաղտնի նպատակները, երկրի վարչական, դատաստանական սիստէմը, «հռչակաւոր րէֆօրմների» և նրանց գործադրութեան խնդիրը և վերջին դէպքերի մանրամասն պատմութիւնը։

Վերջին 5 տարվայ ընթացքում այդ ծրագրով բազմաթիւ հեղինակութիւններ հրատարակվեցին, գլխաւորապէս Անգլիայում և Ֆրանսիայում, սակայն ոչ մի աշխատութիւն այնքան աջող չէ այդ տեսակէտից, որքան Բլիս միսիօնարի գործը, որի վերնագիրը առաջ բերեցինք վերև։ Այդ գեղեցիկ աշխատութիւնը, որ բաղկացած է 570 քառածալ էջերից, և պարունակում է 50 ընտիր պատկերներ, կարելի է մինչև այժմ հրատարակվածների մէջ գլուխ գործոց համարել։ Հեղինակը, որ երկար ժամանակ իբրև ամերիկացի միսիօնար ապրել է Թիւրքիայում, համառօտ, բայց ամփոփ կերպով նկարագրում է օսմանեան կայսրութեան քաղաքական և ֆիզիքական աշխարհագրութիւնը, բերքերը, արդիւնաբերութիւնները, ժողովուրդները և լեզուները, կրօնները, համեմատում է քրիստոնէութիւնը և իսլամը, պատմում է իսլամի ծագումը, խօսում է Ղուրանի և աւանդութիւնների մասին, նկարագրում է առանձին-առանձին թիւրքին, հային, յոյնին և միւս ազգերին՝ անաչառ կերպով ցոյց տալով նրանց բնորոշ գծերը և յատկութիւնները և ապա անցնում է օսմանեան հզօրութեան ծագման և անկման պատմութեան, մինչև ներկայ դարի սկիզբը։

Դրանից յետոյ արդէն հեղինակը մանրամասն նկարագրում է Թիւրքիայի պատմութիւնը XIX դարում, ցոյց է տալիս Եւրոպայի միջամտութիւնը, բացատրում է Թիւրքիայի և Ռուսաստանի յարաբերութիւնները, Ռուսաստանի բռնած ուղղութիւնը օսմանեան պետութեան վերաբերմամբ և արևելեան քրիստոնեաներին ցոյց տուած հովանաւորութիւնը ու նրանց պաշտպանութեան համար մղած պատերազմները, նկարագրում է Մահմուդ II-ի վերանորոգիչ գործունէութիւնը, Աբդուլ Մէջիդի թագաւորութիւնը, Գիւլխանէի Խաթթի հրատարակութիւնը և րէֆօրմներ մըտցնելու խոստումը, խոստում, որը երբէք չիրագործվեց։

Այդ բոլոր դէպքերին նուիրված է գրքի կէսը։ Միւս կէսը պարունակում է իր մէջ Պարիզի և Բեռլինի դաշնագիրների պատմութիւնը, նկարագրում է քրիստոնեաների ընդհանուր վիճակը Թիւրքիայում, թիւրք կառավարութեան եղանակը, խօսում է Թիւրքիայում գործող բողոքական միսիօնարների մասին և ապա անցնում է հայոց հարցին, որը քննում է բազմակողմանի կերպով իր բոլոր փազիսներով։ Մի քանի գլուխներ ամբողջովին նուիրված են Սասունի, Կ. Պօլսի, Տըրապիզօնի և Էրզրումի, Խարբերդի և Ուրֆայի կոտորածների նկարագրութեան. հեղինակը ապացուցանում է, որ կոտորածի զոհերը բացառապէս հայերն էին և դրա ամբողջ պատասխանատուութիւնը ընկնում է թիւրքաց կառավարութեան և սուլթանի վրա, որոնց միակ նպատակը եղել է և է ջնջել հայ տարրը Թիւրքիայում։ Եւ արդարև, հետևեալ ցուցակը մի փաստաւոր ապացոյց է նրանց ծրագրի աջողութեան։

1) Սպանված տղամարդերի թիւը . 50,000
2) Հրդեհված տների և խանութների թիւը 12,600
3) Կողոպտված 47,000
4) Բռնի իսլամացրած անձանց թիւը. 40,000
5) Բոլորովին թշուառացած մարդկանց թիւը 400,000

«Այս պատկերը, ասում է հեղինակը, շատ մօտ է ճշմարտութեան, բայց ում վրա պէտք է ընկնի այդ զարհուրելի աղէտների պատասխանատուութիւնը։ Ներկայ վիճակը հետևանք է չորս գլխաւոր ֆակտօրների փոխադարձ գործողութեան—թիւրքերի, հայերի, եւրոպական մեծ պետութիւնների և սուլթանի։»

Հեղինակը նորից քննում է այդ ֆակտօրներից ամեն մէկի պատասխանատուութիւնը և դրանով վերջացնում է իր աշխատութիւնը, որը, կրկնում ենք, մի անգնահատելի ուսումնասիրութիւն է Թիւրքիայի և արևելեան հարցի ժամանակակից դրութեան։

Հ. Ա.

—

Этюды по Армянской діалектологіи, Левона Мсерянца часть 1. Москва. 1897 г.

Այս առաջին հատորն ամբողջապէս նուիրված է մշեցոց բարբառի հնչիւնների ուսումնասիրութեան, համեմատելով նրանց գրաբարի համապատասխան հնչիւնների հետ։

Մի ժամանակ—և մեզանից դեռ ոչ շատ առաջ—հայերէն լեզու ասելով հասկացվում էր միայն գրաբարը. նա էր միայն թէ գրութեան, թէ ուսումնասիրութեան և թէ ուսուցման լեզու. իսկ աշխարհաբարը և գաւառական բարբառները արհամարհված և անտես էին եղած՝ իբր աղաւաղութիւններ զուտ հայերէն լեզուի, աղքատ և տգեղ լեզուներ։ Կեանքի պահանջը վերջապէս յաղթեց գրաբարի դարաւոր տիրապետութեան, և «աշխարհաբարը» դարձաւ գրութեան և ուսուցման լեզու և սկսեց հետզհետէ ուսումնասիրվել։ Իսկ մեր գաւառական բարբառները դեռ էլի պէտք է սպասէին մի լուսաւոր և համարձակ մտքի՝ որ նրանց հանէր լոյս աշխարհ, ցոյց տար նրանց կարևորութիւնը և գրգռէր լեզուաբանների հետաքրքրութիւնը նրանց վերաբերութեամբ։ Այս գործի հիմնադիրներ երկու հոգի եղան—Գարեգին եպ. Սրվանձտեանց, իբրև հաւաքող նիւթերի ժողովրդական լեզուով, և պրոֆէսոր Ք. Պատկանեան՝ իբրև գիտնական հետազօտող ժողովրդական լեզուի։ Այս երկու բազմարդիւն հեղինակներն էլ բազմաթիւ հետևողներ ունեցան, որոնց շնորհիւ այսօր բաւական հարուստ նիւթեր կան ժողովված զանազան բարբառներով և գրված են հմտալից ուսումնասիրութիւններ այս և այն բարբառի մասին։

Ք. Պատկանեանից յետոյ մեր բարբառների ուսումնասիրութեամբ զբաղվեցին Ս. Սարգսեանց (Ագուլեցոց բարբառը), Ա. Տօմսօն (Ախալցխայի և Թիֆլիսի բարբառները) և Հանուշ (Լեհահայոց բարբառը)։ Եւ այժմ լոյս է տեսնում Լ. Մսերեանցի մշեցոց բարբառի ձայնագիտութիւնը, որ երկրորդ ուսումնասիրութիւնն է այս բարբառի, Ք. Պատկանեանից յետոյ։

Մանրամասն խօսել այս մասնագիտական գրուածքի մասին՝ մեր նպատակից դուրս է։ Բաւականանք յայտնելով մեր ընդհանուր տպաւորութիւնը, որ պ. Մսերեանցի աշխատութիւնը կատարված է գիտնական ոճով և բարեխղճութեամբ, և այս կողմից անտարակոյս իր պատուաւոր տեղը կը գրաւէ մեր բարբառների գրականութեան մէջ։ Բայց չէ կարելի չախոսել, որ հեղինակը, յայտնի հանգամանքների պատճառով, չէ կարողացել Մուշ գնալ և այնտեղ հիմնովին ուսումնասիրել այս բարբառը, այլ ուսումնասիրել է Կովկասում, մշեցի պանդուխտներից։ Դրանով ենք մենք բացատրում այն՝ որ ներկայ ուսումնասիրութեան մէջ չեն յիշված մի քանի հետաքրքրական երևոյթներ մշեցոց լեզուի ձայնագիտութիւնից, մի-երկու երևոյթ էլ յիշված են հարևանցի, առանց կանգ առնելու և բացատրելու։ Ցանկալի էր նոյնպէս, որ ուսումնասիրութեան վերջում մի քանի երես նիւթ տպված լինէր մշեցոց բարբառով, որի օգնութեամբ կարդացողը (մանաւանդ հայերէն բարբառներին անծանօթ մարդը) կարողանար գործնական կերպով ծանօթանալ այն հնչիւնական երևոյթներին, որոնց հետ տեսականապէս ծանօթանում է հետազօտութեան մէջ։ Յոյս ունենք, որ այս պակասորդը հեղինակը կը լրացնէ իր ուսումնասիրութեան յաջորդ մասում—մշեցոց բարբառի ստուգաբանութեան մէջ։

Ստ. Մ.

ՆԱՄԱԿ ՇՈՒՇՈՒՑ

Յունիսի 8-ին

Ուսումնական տարին վերջացաւ և մեր թեմական դպրոցը նորից մատնվում է անկման՝ տեսչի հրաժարվելու կամ արձակվելու պատճառով։ Այսպէս է եղել միշտ։ Դեռ նոր է տեսուչը սկսում ի մօտոյ ծանօթանալ ուսումնարանի, ուսուցչական խմբի, աշակերտների և հոգաբարձուների հետ, և ահա սկսվում են խաղեր կամ էջմիածնի, կամ հոգաբարձութեան նախագահի, կամ ուսուցչական խմբի և կամ, վերջապէս, քաղաքացիների կողմից։ Ինչպէս լսում ենք, տեսուչ Մեսրովբ վարդապետը զոհ եղաւ մի քանի ուսուցիչների խնդիրներին։

Երևի «Մշակի» ընթերցողները չեն մոռացել այն թշուառութիւնը, որ կրեց մեր թեմական դպրոցը Լ. Սարգսեանի հրաժարվելու պատճառով։ Դպրոցը զրկվեց ընդ միշտ մի պատկառելի, տոկուն, եռանդուն և դիսցիպլինայի ջատագով տեսչից, ինչպիսին էր պ. Սարգսեան. դպրոցը, որ ծաղկեց, բարգաւաճեց նրա օրով, ընկաւ, հէնց որ նա հեռացաւ։ Համերաշխութիւնը, որ տիրում էր նրա հրաւիրած ուսուցչական խմբի մէջ և ուսման գործին ցանկալի արդիւնքն էր տալիս, վերացաւ. խումբը սկսեց բաժան-բաժան լինել։ Նոր տեսչի թոյլ բնաւորութեան շնորհիւ՝ դպրոցն ընկաւ իր բարձրութիւնից։ Սկսվեցին վէճեր ուսուցիչների և տեսչի մէջ. մեր թեմի յաջորդը պաշտպան էր հանդիսանում գերակշռող կողմին։ Դպրոցի նախկին հոգաբարձուները վաղուց էին հրաժարվել իրանց պաշտօնից։ Նահապետեանի հրամանով մեր քաղաքի եկեղեցիների երէցփոխանները վարում էին նրանց պաշտօնը ժամանակաւորապէս. ժողովրդի ձայնը և տրտունջը կամ չէր

համում Էջմիածին կամ չէր յարգւում: Նորընտիր հոգաբարձուներին Էջմիածինը հաստատեց չատ ուշ, այն է ամառը: Նրանք չտապեցին տեսուչ ընտրելու: Բայց զարմանալի չէ, որ բոլոր թեկնածուները՝ Յովհաննիսեան, Լիսիցեան, Մալխասեան, Կուսիկեան և չատերը հրաժարվեցին, մնաց միայն Գ. Մելիքեան, որը, անծանօթ լինելով դպրոցը չրջապատող խնդիրներին, արտասահմանից համաձայնութիւն ընտրեց, սակայն դեռ նոր Թիֆլիս հասած՝ այնպիսի պայմանների մէջ դրվեց, որ իսկոյն հրաժարվեց:

Վերջապէս, Էջմիածինը տեսուչ նշանակեց Մեսրովբ վարդապետին և հրամայեց թողնել ուսուցչական խումբը անփոփոխ: Այս հարցում տանկոխ էին լինում թէ հոգաբարձուների և թէ տեսչի իրաւունքները. Նրանք անկարող եղան նոր և թարմ ուժեր հրաւիրել դպրոցի համար: Մի կերպ Մեսրովբ վարդապետը մի տարի առանց աղմուկի կառավարեց դպրոցը բարեխաղ կերպով, աշխատեց դպրոցի համար, չը կարողացաւ հաչտվել մի քանի տխրացու ուսուցիչների հետ և այդպիսով սկսեց համակրութիւն վայելել հասկացող դասակարգի կողմից: Բայց ազգաների մի աննչան խումբ սկսեց խնտրիգներ, որոնց իսկոյն ականջ դրեց Էջմիածինը: Հայր տեսուչը պատրաստվում էր Վեհափառ Կաթողիկոսից խնդրելու, որ նոր խումբ կազմակերպելու թոյլտւութիւն տայ իրան, բայց անակնկալ կերպով Էջմիածին հրաւիրվեց: Հոգաբարձուները լոկ հանդիսատես մնացին. ինչ անէին. Նրանց և նրանց նմանների խնդիրքը միշտ մնացել է «ձայն բարբառոյ յանապատի». ժողովուրդը նոյնպէս ոչ մի ծպտուն չը հանեց. այժմ նա կղերականութիւնից սաստիկ խորշում է: Ի պատիւ հայր տեսչի ուզում էին ճաշ տալ, բայց նա համեստութեամբ հրաժարվեց, ասելով թէ, մի տարում ինքը քիչ է գործել, իսկ մենք կաւելացնենք, որ մի տարին քիչ էր, որ Մեսրովբ վարդապետը հասկանար իրան չրջապատողներին:

Տեսնենք ինչ կանէ հոգաբարձութիւնը. արդեօք կը ձեռնարկէ տեսչի ընտրութեան, թէ կը չարունակի իրաւունքների սահմանը համարել լոկ փող ստանալը և փող բաժանելը: Ահա ողբալի վիճակը, որին մատնված է մեր թեմական դպրոցը մի քանի տարիներից ի վեր:

Արցախեցի

ՆԱՄԱԿ ԵՐԵՒԱՆԻՑ

—

Յունիսի 8-ին

Այսօր թեմական դպրոցի դահլիճում տեղի ունեցաւ հոգաբարձական ընտրութիւն, մի ընտրութիւն, որը մի փառաւոր դաս է մեր առաջիկայ ընտրողների համար: Ընտրութեան մասնակցում էին բոլոր 21 պատգամաւորները և 6 երէցփոխները՝ փոխանորդ Ներսէս եպիսկոպոսի նախագահութեամբ: Զորս եկեղեցիներում կայացած ընտրութիւնները, որոնց կանօնաւոր չէր կարելի անուանել, ինչպէս գրեցինք, մնացին անփոփոխ: Եւ այդ անկանօնութիւնը այնպէս էլ չարունակվեց: Նախ քան ընտրութիւնները, եղան նախապատրաստական ժողովներ թէ մէկ և թէ միւս կողմից և թէ խառն կերպով, և այդ բոլորից յետոյ համաձայնութիւնը կրկին անիրագործելի եղաւ, և անհամաձայնութիւնը ոչ միայն երկու հակառակորդ կողմերի մէջ էր նկատելի, այլ և առաջադիմականների մէջ: Ահա թէ ինչու այսօրվայ ընտրութիւնը աւելի չուտ կուլի էր նման, քան թէ օրինաւոր ժողովի, մանաւանդ երբ հարց դրվեց, որ տեսուչը չը պիտի մասնակցի ընտրութեան, քանի նա տեսուչ է, և վերջինը յայտնեց իր հրաժարականը և առա համաձայնութիւն կայացաւ նրա մասնակցութեան վերաբերմամբ: Այդ բանից յետոյ ըսկսվեց քուէարկութիւնը և ընտրվեցին հետեւեալ անձինք՝ Գ. Ամիրեանց (վերընտրված), Տ. Տէր-Յակոբեանց, Կ. Կամսարական, Տ. Աֆրիկեան, Ա. Գաբրիէլեանց և Զ. Գէորգեան (վերընտրված) հոգաբարձուներ: Բժիշկ Յովհաննիսեան, Գ. Անտօնեան (վերընտրված), Ե. Տէր-Սահակեան և Յ. Զաթալբաչեան՝ անձնափոխանորդներ: Թէ այս կազմը ինչ գործունէութիւն ցոյց կը տայ, ապագայի գործ է այդ, միայն այժմեանից այսքանը կարելի է ասել, որ ընտրվածները բոլորը մի կողմի որոչ մարդիկ չեն, այլ խառն և դրա պատճառը երկուսն է. նախ՝ որ պատգամաւորական ընտրութիւնները կատարվեցին չուտափոյթ և անկանօն կերպով, հետեւապէս ընտրված պատգամաւորները մի կարգի մարդիկ չէին, թէև հակառակ կողմը թոյլ էր, և երկրորդ՝ առաջադիմական կուսակցութեան պատգամաւորների մէջ, անձնական հաչիւների պատճառով, չատ բան փչացաւ: Երեւակայեցէք մի պատգամաւոր, որը երեք տարի առաջ հոգաբարձու էր եղել երիտասարդների մեծ ջանքով, այսօր փորձեց արհամարհել այդ նոյն երիտասարդութիւնը, բայց ինքը մի դաս առաւ: Մի ինտելիգենտ պատգամաւոր, երեւակայեցէք, մի ճառ է խօսում, պաչտպանելով այն կարծիքը, որ բոլոր հոգաբարձուները վաճառականներից պէտք է ընտրել: Մի երրորդը չողոքորթում է հրաժարվող մի վաճառականին, բայց այդ մի և նոյն մարդիկ կրքից դրդված սև են ցցում միմեանց: Ներկայ հոգաբարձուները, անխտիր բացառութեամբ, անհատականապէս համակրելի մարդիկ են. բայց այդ անհատների բաղկացուցիչ կազմը թէ ինչպէս կը տանի թեմական դպրոցի գործը, այդ մասին, կրկնում ենք, ապագան ցոյց կը տայ: Միայն նորընտիր հոգաբարձութիւնը ի նկատի պիտի ունենայ երկու կարեւոր հարց, որի աջող լուծելով նա ցոյց կը տայ իր ընդունակութիւնը այդ գործում. դրանցից մէկը տեսչական հարցն է, իսկ միւսը՝ ուսուցչական խմբի հարցը:

Ա.—Դօ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Ներսիսեան դպրոցի հոգաբարձութիւնը այս օրերս ուղարկել է Վեհափառ Կաթողիկոսի հաստատութեան եօթներորդ դասարանի ծրագիրը: Բացի մի քանի առարկաների լրացուցիչ դասերից, եօթներորդ դասարանում պէտք է աւանդվեն եկեղեցական իրաւունք, առողջապահութիւն, դիւղատնտեսութիւն և գրականութեան պատմութիւն:

—

Մեզ հաղորդում են, որ յուլիսի 1-ից Լոնդոնում պէտք է հրատարակվի մի նոր հայերէն կիսամսեայ թերթ «Նոր-կեանք» անունով, զուտ պատմական և գրական բովանդակութեամբ: Նոր թերթի նպատակն է ծանօթացնել հայերին Եւրոպայի մտաւոր չարժման և քաղաքակրթութեան հետ նոյն իսկ եւրոպացիների նշանաւոր յօդուածների թարգմանութեամբ: Կատարեալ աջողութիւն ենք ցանկանում նոր թերթին:

—

Թիֆլիսի քաղաքային ուպրավայի անդամները՝ ամտառապետ Լիսնեվսկու հետ, մշակում են ծրագիր անտառ դցելու Թիֆլիսի չրջակայքի մի քանի տեղերում, թէ ծառ բազմացնելու և թէ հեղեղների առաջն առնելու նպատակով:

—

«Новое Обозрѣніе» լրագրի երէկվայ համարում կարդացինք «Հայերի դրութիւնը վրաց թագաւորութեան մէջ» վերնագրով մի յօդուած, որի հեղինակն է Ա. Խախ—օվ, որ վերջին տարիներս տպեց մի չարք յօդուածներ Վրաստանի պատմութեան և գրականութեան մասին: Յօդուածի գլխաւոր արժանաւորութիւնն է անկողմնապահութիւնը: Հեղինակը պատմական համառօտ ակնարկ գցելով անցեալի վրա, ապացուցանում է որ թէև հայերն ու վրացիները տարբեր ցեղերից են, բայց 1000 տարիներից աւել ապրել են միասին հաչտ և համերաչխ, կրել են պատմական աղէտների ծանրութիւնը, և նոյն իսկ կրօնների տարբերութիւնը ոչինչ խտրութիւն չէ առաջացրել այդ երկու դրացի ազգերի մէջ:—Հայերը Վրաստանում բնակութիւն են հաստատել V դարից. թէ պատերազմական, թէ խաղաղ կուլտուրական գործերի մէջ նրանք վրացիների հետ ձեռք ձեռքի տըւած են աշխատել: Վրաց թագաւորները տուել են հայերին բազմաթիւ արտօնութիւններ, աչխատել են գրաւել նրանց, որ մշտական բնակութիւն հաստատեն Վրաստանում: Մեզ հաճելի է մատնացոյց անել այս հետաքրքրական յօդուածի վրա, ի նկատի առնելով այն հանգամանքը, որ վրաց ինտելիգենցիան վերջին ժամանակներս յափչտակվել է ռուս լրագրութեան մի յայտնի մասի ոգեղ և տխլի ուղղութեամբ և մամուլի մէջ քարոզում և գրգռում է անհաչտ թշնամութիւն հայերի դէմ: Վրաց չօվինիստները պարտաւոր են մի-մի յետ նայել պ. Ա. Խախ—օվի պէս և դէթ իրանց պապերից օրինակ վերցնել, այն պապերից, որոնք ապրում էին միջին դարերում, երբ ամբողջ աշխարհը վարակված էր կրօնական ուղղափառութեան վիճաբանութիւններով և դրանցից բղխող կատաղի փոխադարձ ատելութեամբ, երբ չը կային XIX դարի այն վեհ գաղափարները, որոնց անչուչտ խնկարկում են այժմեան օտարակեր չօվինիստները:

—

ԵՐԵՒԱՆԻՑ մեզ գրում են. «Հին-Բայազէտից եկած երկու վաճառականներ պատմում են, որ վերջերս քրդերի ձեռքով ռուսաց սահմանի վրա գտնվող մի Թիւրքալինակ գիւղից քչած տաւարը, Բայազէտի փաչայի ջանքերով, յետ խլվեց քրդերից և տէրերին վերադարձվեց: Արդեօք սա մի դեղեցիկ փաստ չէ, որ Թիւրք կառավարութիւնը, երբ հարցը գալիս է հայերի կողոպուտին, ոչինչ չէ անում, ապացոյց՝ Տաչբուռունից քրդերի ձեռքով տարված նախիրների անդարձ կորուստը, իսկ երբ մահմէտականին է վերաբերում, նա ամենազօր է. և փաստ չէ՞ արդեօք, որ աւաղակը ինքը կառավարութիւնն է»:

—

ԳԱՆՁԱԿԻՑ մեզ գրում են. «Ներսիսեան դպրոցի նորաւարտ աչակերտներից մէկը, գանձակեցի Յովհաննէս Տէր-Սահակեան, 20 տարեկան, յունիսի 7-ին Թիֆլիսից գալիս է Գանձակ և հետեւեալ օրը, յունիսի 8-ին, վերցնելով իր հետ հրացանը, որսի է գնում իրանց այգին, որ կպած է Մօլլա-Ջալլու կոչված Թուրքերի տներին: Այդտեղ դարան մտած մի չարագործ թուրք գնդակի հարուածով տեղն ու տեղը սպանում է թչուառ երիտասարդին, կողոպտում է իր զգեստները, տանելով նրա հրացանը, 150 ր. արժողութեամբ, որ պարգև էր ստացել իր եղբօրից: Մի ժամից յետոյ գալիս են քննիչը և պրօկուրորի օգնականը. չարագործը դեռ չէ բռնված և և րևի չի էլ բռնվի ու կանհետանայ, ինչպէս անհետացան Տէր-Ներսէսեանցի, Միրզայեանցի ըսպանողները: Թչուառ երիտասարդը եկել էր Գանձակ իր ծնողներին տեսնելու և մտադիր էր յետոյ արտասահման գնալ բարձր ուսում ստանալու համար: Յունիսի 10-ին կատարվեց նրա թաղումը մեծ բազմութեան ներկայութեամբ. դագաղի վրա դրված էին իր վկայագիրը և աչակերտների ու ուսուցիչների խմբանկարը: Ջեմարանի սաներից մէկը մի դամբանական ճառ կարդաց»:

—

Շուչու գաւառի ԽԱՆԲԵՆԴԻ աւանից մեզ գրում են. «Յունիսի 8-ին այստեղի հայոց եկեղեցական դպրոցում կայացաւ տարեկան հանդէս, որը կազմված էր երգերից, ոտանաւորներից և ուսումնական մասի հաչւից: Հաչւից երևաց, որ դպրոցը իր գոյութիւնը սկսում է 1894 թ. Նոյեմբերի 22-ից. իսկ թէ դրանից առաջ դպրոցը գոյութիւն է ունեցել, կամ ովքեր են եղել ուսուցիչներ, որքան աչակերտներ են եղել, ոչ մի գրաւոր յիչատակութիւն չը կայ: Ուսումը աւանդվել է կանօնաւոր և դպրոցը լաւ դրութեան մէջ է եղել: Դպրոցից աւարտած աչակերտները ընդունվել են Շուչու թեմական դպրոցի առաջին դասարանում: Դպրոցն այցելող պաչտօնական անձինք գոհ են մնացել թէ դասատուութիւնից և թէ կարգապահութիւնից: Երեք տարվայ ընթացքում կազմվել է գրադարան, որ այժմ ունի 250 կտոր գիրք: Դպրոցը անցեալ 1895—96 ուսումնական տարվայ սկզբից դարձաւ երկսեռ: Այս տարի դպրոցում եղել են 43 հոգի: Դրանցից 29 աչակերտ և 14 աչակերտուհի:»

—

ՍՈՒՐԱՄԻՑ մեզ գրում են. «Հայոց եկեղեցական դպրոցը, որը երկու տարի առաջ Գօրու նախկին յաջորդ Եղիշէ վարդապետ Մուրադեանի յորդորմամբ և Սուրամի հայոց եկեղեցու նախկին երէցփոխ Ստեփան Գրձելեանի աչխատութեամբ միդասեանից վերածվեց երդկասեանի, այս տարի տուեց առաջին չրջանաւարտներ: Դպրոցն ունի հինգ բաժանմունք, որոնցից I բաժանմունքը առանձին է, իսկ II և III; IV և V բաժանմունքները միացրած. Նրանում խառն սովորում են մօտ 100 երկու սեռի սաներ:

—

ԳԱՆՁԱԿԻՑ մեզ գրում են. «Ներկայ 1896—97 ուսումնական տարեչրջանում քաղաքիս 4 ուսումնարանում, այն է տղայոց գիմնազիայում, քաղաքային, արհեստաւորաց և ս. Նունէի ուսումնարաններում աւարտեցին ընդամենը 40 հոգի. սրանցից գիմնազիայում աւարտեցին 18 հոգի (իր գոյութեան օրից մինչև օրս չեմ յիչում մի տարի, որ մեր գիմնազիան այդ թւից աւելի աւարտողներ տուած լինի), որոնցից ռուսներ՝ 11, հայեր 6 և մի թուրք: Հայ աւարտողները սրանք են՝ Մուրադեան Ռուբէն, Յովհաննիսեանց Սամսօն, Միրզոյեանց Լեօն, Վրթանէսեանց Ռափայէլ, Շէօլկօֆնիկեան Վալէրիան և Մնացականեանց Յովհաննէս: Ռուսներից՝ Պաւլօվ-Սիլվանսկի Նիկօլայ և թուրք Սուլթանօվ աւարտել են ոսկէ մեդալներով: Ս. Նունէի ուսումնարանը աւարտել են 9 հոգի, որոնցից հայեր—4, ռուսներ—2, հրէաներ—2 և գերմանացի—1 հոգի. հայ աւարտողներն են՝ Տէր-Ազարեանց Աննա, Սարգսեանց Մարիամ, Ղուկասեանց Աննա և Բուդաղեանց Սօնա. առաջին երկուսը աւարտել են և եկեղեցական ծխական երկդասեան ուսումնարանը: Քաղաքային դպրոցը աւարտել են 6 հոգի, որոնցից հայեր—4, վրացի—1, և թուրք—1: Հայ աւարտողներն են՝ Յովհաննիսեանց Յովհաննէս, Մելիք-Աստամեանց Գրիգոր, Խաչիկեանց Աւետիք և Աթայեանց Յարութիւն: Արհեստաւորաց ուսումնարանը աւարտեցին 6 հոգի հայեր՝ Գէորգեանց Աւետիս, Տէր-Եղիազարեանց Արշակ, Տէր-Մէլիքսեթեանց Յարութիւն, Բաղդասարեան Նիկօղայոս, Տօնեանց Յարութիւն, Համբարձումեանց Սարգիս և 1 ռուս: Ներկայ 1896/97 ուսումնական տարեչրջանում քաղաքում գոյութիւն են ունեցել և 5 մասնաւոր ուսումնարաններ, որոնցից 4-ը տղայոց, իսկ 1-ը օրիորդաց. հայոց եկեղեցական-ծխական դպրոցները դեռ ևս փակված մնում են:

—

ՆՈՐ-ԲԱՅԱԶԷՏԻՑ մեզ գրում են. «Դերասան Մ. Ազայեանց արդէն երկու ներկայացում տըւեց այստեղ: Առաջին անգամ, անցեալ մայիսի 25-ին, խաղաց «Արշակ II» և «Օսկան Պետրովիչը դժոխքում», իսկ յունիսի 8-ին «Ոճրագործի ընտանիքը» և «Այ քեզ օյին» վօդևիլը: Առաջին ներկայացմանը Արշակի դերը պարոնը կատարեց բաւական լաւ: Իսկ վերջին ներկայացման, Կորրադօյի դերը պ. Ազայեանց կատարեց մեծ աջողութեամբ, թէև տիկին Ս. Ազայեանց համեստաբար թոյլ էր Բօզալիայի դերում: Երկու ներկայացումներն էլ լաւ տպաւորութիւն թողեցին հանդիսականների վրա»:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱՅ ՅՈՐԵԼԵԱՆ

IV

Իր չահերը պահպանելու համար Անգլիան ոչ միայն պատերազմներ է մղել, ոչ միայն դիպլօմատիական անընկճելի ճարպիկութիւններ է գործադրել, այլ և ահագին ջանք և ահագին գումարներ է վատնել, որպէս զի կարողանայ պահպանել այն պետութիւնները, որոնք լինելով թոյլ, մահվան դատապարտված մարմիններ, իրանց դիրքով յարմար են համարվել անգլիական չահերի համար պատուարի դեր կատարելու: Երջանիկ են այդպիսի պետութիւնները: Դրանցից մէկը գտնվում է Հնդկաստանի հիւսիսային կողմում, միւսը Եւրոպայի հարաւ-արեւելեան անկիւնում: Առաջինը Աւղանիստանն է, երկրորդը՝ Թիւրքիան: Աւղանիստանին ոյժ և դիմացկունութիւն տալու համար Անգլիան մինչև այժմ էլ ոչինչ չէ խնայում, իսկ իր ազդեցութիւնը նա այնտեղ հաստատել է զէնքի ոյժով: 1839—1842 թւականներին անգլիական զօրքը մտաւ Աւղանիստան, որպէս զի գահի վրա նըստացնէ Անգլիայի կողմնակից մարդուն: Կռիւը յամառ էր, անգլիացիները աւերակ դարձրին ամբողջ երկիրը, բայց իրանք էլ համարեա ընդաջինջ դառան. վրէժ լուծելու համար նոր արչաւանք սկսվեց, նոր սարսափելի կոտորած տեղի ունեցաւ: 1850-ական թւականներին Պարսկաստանը փորձեց գրաւել Հէրաթը, մի չատ կարեւոր քաղաք, որ գտնվում է Հնդկաստան տանող ճանապարհների վրա և որը նոր էր խըլվել Պարսկաստանից: Անգլիան դիմադրեց, պատերազմ յայտարարելով Պարսկաստանի դէմ. Հէրաթը մնաց Աւղանիստանին: Մի ուրիշ

անգամ էլ, 1879 թւին, նորից Անգլիան պատերազմ սկսեց աւղանական գահի մի թեկնածուի դէմ և դադարեցրեց արիւնհեղութիւնը այն ժամանակ, երբ այդ թեկնածուն բանտարկվեց Պարսկաստանում։ 1885 թւին Աւղանիստանի և Անդրկասպեան երկրի սահմանների վրա տեղի ունեցաւ ընդհարում աւղանական և ռուսաց զօրքերի մէջ և առաջինները ջարդվեցան, թոյլ տալով ռուսներին գրաւել մի փոքրիկ տեղ սահմանագլխի վրա։ Անգլիան խիստ բացատրութիւններ պահանջեց Ռուսաստանից, երկու կողմերի յարաբերութիւնները լարվեցան, պատերազմը անխուսափելի էր համարվում, բայց, բարեբախտաբար, վէճը խաղաղ լուծում ստացաւ։

Իսկ Թիւրքիայի պաշտպանութեան համար Անգլիայի գործադրած միջոցները առասպելական չափերի են հասել երկար տարիների ընթացքում։ 1840 թւականին Լօնդօնում մեծ պետութիւնները ստորագրեցին մի արձանագրութիւն, որի մէջ Թիւրքիայի անկախութիւնը և ամբողջութիւնը ամբողջ Եւրոպայի քաղաքականութեան հիմք ընդունվեցին։ 1855 թւականին Անգլիան Ֆրանսիայի հետ խառնվեց ռուս-թիւրքական պատերազմի մէջ, անցաւ Թիւրքիայի կողմը և պատերազմ հրատարակեց Ռուսաստանի դէմ, մի պատերազմ, որ ահագին կորուստներ պատճառեց բոլոր պատերազմող կողմերին։—Կրիմի պատերազմը վերջացաւ Պարիզի դաշնադրութեամբ, որ նորից և նորից ընդունեց ու հաստատեց թէ Թիւրքիան անկախ պետութիւն պիտի մնայ և ոչ ոք իրաւունք չունի նրանից հողեր խլել։ 1876 թւականին լորդ Բիկօնսֆիլդ ոցինիկաբար պաշտպանում էր թիւրքերին, որոնք գազանային կոտորածներ էին անում Բալկանեան թերակղզում և չը միացաւ միւս պետութիւնների հետ, որոնք ուզում էին ճնշում գործ դնել Կ. Պօլսում քրիստոնեաների համար րէֆօրմներ ընդունել տալու նպատակով։—Իսկ երբ սկսվեց ռուս-թիւրքական պատերազմը, Անգլիան անցաւ Թիւրքիայի կողմը, փող ու զէնք հասցրեց նրան. բայց տեսնելով որ Թիւրքիան ջարդվում է, նա թոյլ չը տուեց որ ռուսաց զօրքը մտնենայ Կ. Պօլիս։ Այդ բաւական չէ, Անգլիան թոյլ չը տուեց որ Ռուսաստանը օգտվի իր յաղթութիւններից։ Բերլինի կօնգրէսում Բիկօնսֆիլդ Ռուսաստանի պահանջները ոչնչացրեց և վերադարձաւ Անգլիա, պարծենալով իր աջողութիւններով։ Մի և նոյն ժամանակ նա Թիւրքիայի հետ պաշտպանողական դաշինք կապեց Ռուսաստանի դէմ և խլեց Կիպրոս կղզին. մինչև այսօր էլ գոյութիւն ունի այդ խայտառակ դաշնակցութիւնը։

Անգլիական արտաքին քաղաքականութեան այս բնորոշ յատկութիւնները թւելուց յետոյ, չը մոռանանք յիշատակել և այն, որ 1880-ական թւականների սկզբում Անգլիան գրաւեց Եգիպտոսը և մտցրեց պետութիւնների յարաբերութիւնների մէջ գժտութեան անվերջ նիւթ։ Այս բոլոր հանգամանքները նկատի առած՝ Անգլիան ստացել է «խորամանկ» անունը։ Եւ իրաւ, ոչ մի պետութիւն չէ կարողացել այնքան ներելի և աններելի միջոցներով ձեռք բերել այնքան օգուտներ իր արտաքին քաղաքականութեան մէջ, որի հիմքն ու ոգին է ծայրահեղ եսամոլութիւն, խլելու, կլանելու անյագ ծարաւ։ Պէտք է խոստովանել և այն, որ Անգլիան մի և նոյն ժամանակ աշխարհի զանազան կողմերում տարածում է քաղաքակրթութեան լոյսը, բայց և այնպէս, անկարելի է ուրանալ որ անգլիական տիրապետութիւնը բացի սեփական շահերից, բացի շահասիրական դիտումներից ուրիշ նպատակներ չէ ունեցել։ Իսկապէս Բիսմարկի չկոլան, ժամանակակից դիպլօմատիայի անգութ ու ամբարշտ ուղղութիւնը աստիճանաբար ծնունդ են առել անգլիական քաղաքագիտութեան ոգուց։ Շատ շահաւէտ իր համար, և շատ վնասակար հարևանների համար,—ահա թէ ինչ է այդ ոգին։—Նրանք, որոնք սպասում են այժմեան Եւրոպայից ընդհանուր մարդասիրական, աշխարհաշէն գործեր, մոռանում են մօտիկ անցեալի գործերը, մոռանում են և այն, թէ ինչպէս է կազմվել և հաստատվել գայլի բարոյագիտութիւնը, որ միջազգային ամենակարող կուռքն է այժմ։

Մեզ մնում է ցոյց տալ Անգլիայի մի անարգար գործն էլ և դրա համար հարկաւոր է նորից դիմել Իրլանդիային։ Այնուհետև ընդհանուր եզրակացութիւնը ինքն ըստ ինքեան պարզ կը լինի։

Լ.

ՆԱՄԱԿ ԱՆԳԼԻԱՅԻՑ

Լօնդօն, յունիսի 13/25-ին

Հայերի բարեկամների միջազգային ընկերութիւն

Ոմանք քիչ կամ շատ ծանօթութիւն ունեն հայերի բարեկամների միջազգային ընկերութեան գոյութեան նկատմամբ. սակայն դեռ այս ընկերութեան կազմակերպութեան և նպատակին նկատմամբ քիչեր տեղեկութիւն ունեն, հետևաբար կարժէ որ համառօտ ուրուագիծ մը տրուի։

Հայերի բարեկամների միջազգային ընկերութիւնը, ինչպէս ամենուէն յայտնի է, կազմված է Եւրոպայի նշանաւոր անձնաւորութիւններէ։ Ընկերութեան գործադիր ժողով թէև Լօնդօնի մէջ է և կեդրոն Լօնդօն կը համարուի, սակայն Շուէդի, Ֆրանսայի, Գերմանիոյ, Իտալիոյ, Զուիցերիոյ և Տանիմարքայի մէջ իրեն բարեկամները և ներկայացուցիչները ունի։

Ընկերութեան, որ «International association of the Friends of Armenia» տիտղոսը կը կրէ, նախագահն է Ռօչէսթըրի լորդ եպիսկոպոսը։ Մասնախումբի կամ գործադիր ժողովոյ ատենապետն է Հէյրֆորդի լորդ եպիսկոպոսը։ Գանձապահ է Մր. Բըրի Պընթինկ և քարտուղար՝ լէյդի Հէնրի Սըմըրսէթ։

Ընկերութիւնը իր նիստերը կունենայ Ուէսթմինստըր Պրիճի մօտ, պարլամէնթի շէնքերուն հանդիպակաց կողմը, մասնաւոր շէնքի մը սրահին մէջ։ Հոս կը գտնուի նաև գրատուն մը, ուր կը ծախուի անգլիերէն և եւրոպական ուրիշ լեզուներով հրատարակուած գործեր հայկական խնդրոյն վերաբերմամբ։

Ընկերութիւնը քաղաքական ոև է կազմակերպութիւն չունի, իր նպատակ և առարկայ քաղաքական չեն ամենևին. յարաբերութիւն չունի քաղաքական ոև է կուսակցութեան հետ, ոչ ալ կը միջամտէ ոև է «Relief Fund»-ի մը գործառնութեանց։ Անշուշտ ասոնք ընկերութեան նպատակին կամ գործելու միջոցներուն ժխտական բացատրութիւններն են։ Հիմա կը մնայ բացատրել թէ ինչ են ընկերութեան նպատակի դրական առարկաները։

Ընկերութեան գլխաւոր նպատակն է ծանօթութիւններ տալ հայերու, հայկական գործերու և Արևելեան խնդրոյն վրա ընդհանրապէս, հրատարակել նկարագրականներ, պատմականներ և գրական կարևոր օգտակար աշխատութիւններ հայոց վերաբերմամբ. բանախօսութիւններ տալ գլխաւոր եւրոպական քաղաքներու և կենտրոններու մէջ և ժողովրդեան համակրութիւնը խորապէս գրաւել տալ հալածուած և բռնաբարուած ժողովրդեան մը ցաւերը և կարօտութիւններ ծանօթացնելով. աջակցել այն ընկերութիւններու, որ դրամապէս և նիւթապէս կօգնեն հայերու. գտնել միջոցներ որբերու որդեգրութեան և գործ գտնել իրենց երկիրը ապաստանող հայերի համար։ Գործնական միջոցներէն մին, որուն դիմած է ընկերութիւնը հայերին օգնելու ձեռնարկութեան մէջ՝ ծախել տալ հայկական ձեռագործներ, որոնք կրնան զրկուիլ թէ Թիւրքիայէ և թէ հայկական տարբեր գաղթականութիւններէ։

Ընկերութիւնը կարևորութիւն և ուշադրութիւն կու տայ որբերու. իր նպատակի գլխաւոր առարկաներէն մին է որբերը պահել և որբանոցներ հաստատել բնիկ երկրին մէջ։ Ընկերութիւնը որբերու տեղափոխութեան գաղափարին չը համակրիր և սակայն կը խորհի թէ որդեգրութիւնք ազնիւ և օգտակար բարոյական գործեր են։ Կարինէ առնուած վերջին տեղեկութիւններ կը ցուցնեն թէ յիսուն հազարէ աւելի հայրազուրկ որբեր կան միայն այդ նահանգին մէջ, որոց իւրաքանչիւրի տարեկան խնամքին համար առնուազն հինգ ոսկի կը պահանջուի։ Բարեսէր տիկիններ մասնախումբ մը կազմած են, որոց նպատակ և աշխատութիւն է որբերու խնամքը. այս տիկիններու մէջ կը գտնվի հանրածանօթ տիկին Բէնդըլ Հէրիս, ամուսին Քէմբրիճի մէջ Քինգ Քոլէճի ուսուցչապետներէ դր. Րէնդըլ Հէրիսի, որ Ուրֆայի մէջ իր անկախ որբանոցը ունի, և տիկին Կըրանթին Կինէս—ամուսին դր. Կրանթին Կինէսի, որ է հիմնադիր անօրէն Հարլէյ Քոլէճի կամ օտար աւետարանչական վարժարանին ի Լօնդօն։

Ընկերութեան գրադարանի մէջ այժմ կը գտնվին իբր երեսուն կարևոր աշխատութիւններ հայկական խնդրոյն վերաբերմամբ, որոց ամենն ալ հրատարակուած են վերջին երկու տարուան միջոցին կամ Սասունի կոտորածէն ետք. յայտնի է թէ այս աշխատութիւններ կը ներկայացնեն Եւրոպայի և Ամերիկայի ամենէն կարևոր անձնաւորութիւններէն կամ խորհողներէն զամանս, որպէս են Մր. Կլեադըսթըն, մր. Սթիվընսըն, Արկայլի դուքսը, Տր. Համլին և Տր. Լէփսիուս գերմանացին։

Հայերի բարեկամների ընկերութեան մէջ հայ անդամներ չը կան, քանի որ հայեր իրենց բարեկամ չեն կրնար լինել և կամ հայեր իրենց համար բարեկամներէ աւելի են և կը կարօտին ուրիշներու բարեկամութեան. այսու հանդերձ ընդհանուր ժողովներու անթիւ հայեր կը հրաւիրուին ներկայ լինելու և կը թոյլատրուին բացատրելու իրենց անհատական գաղափարներ կամ ազգային զգացումներ առհասարակ։

Այս և այս տեսակ ընկերութիւններ հայերին աստիճան մը օգտակար են և օգտակար կրնան լինել անշուշտ։ Սակայն իրենց գործ սահմանափակ է։ Եթէ հանրային կարծիք և զգացում ցարդ չը կրցան հայերի կենսական խնդրոյն, այսինքն անոնց գոյութեան պահպանման գործին մէջ դեր մը կատարել, ասկէ ետք ալ չեն կրնար կատարել, քանի որ լորդ Սօլզբըրի իր «Free Expression of Public opinion» անուն տետրին մէջ կը ցուցնէ որոշ թէ հանրային կարծիք բնաւ չը կրնար ներգործել կառավարութեան գործերուն վրա և թէ կառավարութեան շահեր անկախ են հանրային կարծիքէ, ինչ որ ալ ըլլայ այն. կառավարութիւն իր շահերէն չը կըրնար շեղիլ կամ զոհել զան մը հանրային կարծիքին։

Զարմայր

ՆԱՄԱԿ ՇՎԷԴԻԱՅԻՑ

Ստօկհօլմ, յունիսի 1/13-ին

ՍՏՕԿՀՕԼՄԻ 1897-Ի ԱՐՈՒԵՍՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

III

Սկանդինաւեան ճարտարութեան ընդհանուր —և պէտք է ըսել՝ գոհացուցիչ—գաղափար մը կուտան Արուեստահանդիսին այս երկու գլխաւոր շէնքերս, որոց մէջ այցելուն կը շրջի ձեռակերտէ ի ձեռակերտ ու մեքենայէ ի մեքենայ, և ոչ միայն չը ձանձրանար՝ այլ և կը զուարճանայ ու կը հրահանգի միանգամայն, երբ կը տեսնէ թէ ձեռակերտներէն ոմանք ինչպէս կը յօրինուին (կտաւ, թաթպան, ժապաւէն), և թէ մեքենաներէն մէկն ինչպէս ժամուան մէջ հեղուկ ջուրը կը փոխէ 50 հազարագրամ արուեստական սառուցի, կամ երբ նոյնչափ ժամանակի մէջ ուրիշ մեքենայ մը անտաշ փայտի կոճղերը բարակ և ողորկ թիթեղներու կը վերածէ, թիթեղներն ալ՝ լուցափայտի (գղ. allumette) 3000 տփերու, և այլն և այլն։

Բայց կան տեսնելու և ուսումնասիրելու արժանի ուրիշ շատ բաներ՝ որ մասնաւոր յարկերու տակ և ճաշակով շինված տաճարներու (գղ. pavillon) մէջ կը գտնուին։ Շուեդական մետաղագործութեան բաժնին մէջ օգտածարաւ այցելուն կուսանի թէ հին ժամանակաց Շուէտի ճարտարներն որպիսի միջոցներով և հնարքներով կը խուզէին իրենց երկրին փորոտիքը, որ բաւական հարուստ է պէսպէս մետաղներու՝ առաւելապէս երկաթի և պղնձի՝ բովերով, և թէ որոնք են այժմու կատարելագործեալ միջոցներն. թէ ինչպէս մետաղներն գետնի խաւարին խորերէն ի լոյս աշխարհ կը հանուին, ինչպէս կը զտուին և կը զատուին օտար խառնուրդներէ, և թէ ստորերկրեայ նկուղներու մէջ գործաւորաց կեանքն ապահովելու համար ինչ հնարքներ մտածուած են։

Ուրիշ տաճարի մէջ կը նկատէ Sandvik-ի գործարանին ի ցոյց դրած անգործ հանքերը, 15 տակառաչափի *) ծանրութեամբ ահագին կռանը, սղոցներ այլ և այլ մեծութեամբ՝ որոցմէ մէկն կը կշռէ 307 հազարագրամ, թափծու երկաթներ, խողովակներ, պողպատէ զանազան գործուածներ՝ ամենահաստ տեսակէն մինչև ժամացոյցի ամենանուրբ զսպանակը։

Նշանաւոր է նաև Stora Kopparberg-ի ընկերութեան տաճարն։ Այս ընկերութիւնս, հաստատեալ ի սկիզբն ԺԳ. դարու, կը համարուի հնագոյն աշխարհիս ճարտարարուեստական ընկերութեանց. ունի հարուստ պղնձահանք. ունի նոյնպէս արծաթահանք, ոսկեհանք, ծծմբահանք, և երկաթի գործարան, բոլորն ալ Դալեկարլիա (գղ. Dalécarlie, շուեդերէն Dalarne) գաւառին Falun քաղաքին շրջակայքը, որ Ստոքհօլմի հիւսիսային արևմտեան կողմը կիյնայ՝ 190 հազարամէտր հեռաւորութեամբ։ Stora Kopparberg-ի հանքերն ԺԳ. դարէն մինչև այսօր արտադրած են 510 միլիոն ռուբլիի արժէքով 35 միլիոն տակառաչափ անզուտ պղինձ, կէս միլիոն տակառաչափ զուտ պղինձ, և 1790-էն սկսեալ՝ 16 տակառաչափ արծաթ, և $1^1/_4$ տակառաչափ ոսկի։ Պատմութիւնն կաւանդէ թէ Գուստաւ Վազա՝ յետ փախչելու Դանիոյ բռնաւոր Քրիստիան Բ թագաւորին կալանաւորութենէն՝ ապաւինեցաւ քաջասիրտ և հայրենասէր դալեկարլիացւոց բով, և որպէս զի դանիացւոց լրտեսներէն չը ճանաչուի՝ երբեմն գիւղացի կը ձևանար և կալերու մէջ ցորեն կը ծեծէր, երբեմն ալ գործաւորի հագուստով Stora Kopparberg-ի հանքերուն մէջ կաշխատէր. մինչև որ պատեհ ժամանակ գտնելով՝ 20,000 դալեկարլիացւոց գլուխ անցած՝ յարձակեցաւ դանիացւոց վրա, ջարդեց կոտրեց անոնց գնդերը, մնացածներն ալ հալածեց Շուէտի երկրէն և ինք թագաւոր ընտրուեցաւ 1523-ին՝ ժողովրդեան միաձայն հաւանութեամբ։

Զուլարաններու մասին յիշեմ Bofors Gullspäng-ի և Finspong-ի տաճարները, որոց մէջ բացի թնդանօթներէ կան և նաւու խարիսխներ, շոգենաւի պտուտակներ (գղ. hélice), թափծու և կռած երկաթէ տեսակ տեսակ կազմածներ, թիթեղներ, ծանեւոր անիւներ, ձիու լուսիններ, կացիններ, հերկելու գործիներ, և ինչ որ երկաթուղիներու կը պատշաճի։

Յիշեմ նոյնպէս Liljeholmen-ի բնաճարպէ (գղ. stéarine) ճրագի հալարանը, որ հաստատեալ է 1838-ին և այն ժամանակէն ի վեր ազատած է Շուէդ իր ճարպէ ճրագները ի Գաղղիոյ ստանալու հարկէն։ Հալարանիս տաճարին խարիսխն աշտանակ մըն է, բայց այնպիսի լայնանիստ աշտանակ՝ որ տասնի չափ գործաւոր կանայք կարող են մէջն ամենայն հանգստեամբ աշխատիլ և այցելուաց ցուցնել իրենց արուեստին գաղտնիքները։ Աշտանակն իր լայնութեան համեմատ ունի պատկառելի բարձրութիւն մըն ալ 14 մետրի և կը կրէ 23 մետրի բարձրութեամբ քարեղէն ճրագ մը՝ որու ծայրն ելեկտրական լուսով պիտի վառի, երբ մութ երեկոյներն յաջորդեն այժմու լուսաւոր երեկոյներուն։ Արուեստահանդիսին արևելեան կողմը ամէն դիէն կերևայ այս հսկայ ճրագս, զոր ստուգիւ անհնար է «թաքուցանել ընդ գրուանաւ։»

Յաջորդաւ կը խօսիմ միւս բաժիններուն վրա՝ նկարագրելով ամենէն շահեկանները։

Օտարազգիներով արդէն լի է Ստոքհօլմ. բայց անգղիացւոց, գերմանացւոց և ամերիկացւոց մեծ հոսանքն ամսուս վերջը և յուլիսէն սկսեալ կը սպասուի։ Եւրոպայի և Ամերիկայի գլխաւոր լրագիրներէն շատերն ունին այստեղ իրենց թղթակիցները, և մինչև ցարդ հրատարակուած յօդուածներուն մէջ սքանչացմամբ խօսուեցաւ Ստոքհօլմի վրա, և ամենայն գովութեամբ Արուեստահանդիսի մասին։ Ոսկար թագաւորն սաէպ սաէպ յայց կելնէ Արուեստահանդիսին, շրջելով բոլոր բաժիններուն մէջ և մի անգամ տեսածը վերստին տեսնել ուզելով, ընտանեբար կը խօսի հանդիսադիրներուն հետ, կը գովէ իրենց ճարտարութիւնը, կը խրախուսէ զիրենք թէ բանիւ և թէ գնելով իրենց աշխատութեան արգասիքները։ Անցեալ օր գնաց ժողովրդական խոհակերացը՝ որ ճարտարութեանց պալատին մօտ է և 40 էօրէի (=20 կոպէկի) կու ա[…]հաց, արգանակ, եզան կամ հորթու միս կամ խոզենի՝ գետնախնձորով կամ լուբիայով, մա[…]քուր և սննդարար ուտելիք մը. թագաւորն ան[…]ձամբ համտեսել յօժարեցաւ իր ժողովրդեան աղքատ դասուն կերածը, և շատ գոհ եղաւ կերակրոյ որպիսութենէն։ Բայց գործաւորներն միայն չեն որ կը յաճախեն այստեղ. շատ ազնը[…]

*) Յայտնի է, թէ մէկ տակառաչափն հաւասար է հազար հազարագրամի (գղ. kilogramme)։

կէկ պարոններ եւ՝ որ սովոր են 1—2 ռուբլիի ճաշել, նուաստութիւն չեն համարիր ժողովրդեան սեղանակից ըլլալ 20 կոպէկի: Կիւրակէ օրերն այնչափ մեծ է ճաշարանս մանել ուզողներու թիւն՝ որ ուշ եկողներն կը ստիպուին ժամուկէս, երկու ժամ սպասել:

Յունիսի 11/23-ին ի Ստոքհոլմ պիտի գայ Աւստրիոյ այրի արքեղքսուհին Ստեփանիա: Յուլիսին պիտի գան ռուսաց Վլադիմիր Մեծ Դուքսն և Դքսուհին, երկրագործութեան պաշտօնեայն Երմոլով, և Սիամի Զուլալոնգոռն թագաւորն: Պիտի ունենանք նաև արուեստական և գիտնական այլ և այլ գումարումներ. մերձաւոր գումարումն է լրագրաց միջազգային համաժողովը (գղ. congrès) որ պիտի տևէ յունիսի 12/24-էն մինչև 17/29: Չորս հարիւր ժողովականք պիտի ներկայացնեն աշխարհիս ամէն լեզուներով հրատարակուած լրագիրները և լրագրութեան օգտին և յառաջադիմութեան համար պիտի խորհրդակցին: Երանի՝ թէ լրագրութիւնն իր սեպհական շահերէն զատ աչքի առաջ ունենար միշտ ընդհանուր մարդկութեան շահերն ալ...:

Նորայր Ն. Բիւզանդացի

ՆԱՄԱԿ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻՑ

Բոստոն, մայիսի 20-ին

Տարեդարձներուն եղանակին մէջ ենք: Երէկ գերիներու պատերազմին տարեդարձն տօնեցինք, 15 օրէն անկախութեան պատերազմի հանդէսը պիտի տօնենք և մի քանի շաբաթէն ալ Միացեալ Նահանգաց ազատութեան յայտարարուելուն տարեդարձը:

Այս տարի սովորականէն շատ մեծ շքով տօնեց Պոստոնը երէկի պատմական օրը: Քաղաքիս հասարակաց պարտիզին մէջ մի քանի ամիսէ ի վեր պղնձէ արձան մը կը շինուէր ի յիշատակ Մասաչուսեց Նահանգի քաջ զօրավարի մը, որ սևերու գունդեր կազմակերպեց և իր խաբշիկ հետևորդներով հարաւայիններէն բերդ մը գրաւած պահուն գնդակով մը սպանուեցաւ: Երէկ այդ արձանի մերկացումը տեղի ունեցաւ մեծ շքով: Երկու խոշոր պատերազմական նաւեր նաւահանգիստէն թնդանօթներով ողջունեցին արձանը. պատերազմին մասնակցող ճերմակ ու սև ծերունի զինուորներ շրջապատած էին իրենց զօրավարին յիշատակարանը. պսակներու, կեցցէներու, ճառերու վերջը չը կար. այդ օր ամեն ամերիկացի կարծես հայրենասէր դարձած էր. սևերը իսկ գլուխնին սեգ եղանակով մը վեր բարձրացուցած կը քալէին, կարծես ըսել կուզէին թէ մենք ալ մեր թուխ մորթերու տակ ազատ մարդու արիւն կը կրենք, այն արիւնը, ուսկից այնքան հոսեցուցինք մեր եղբայրները սարկութենէ փրկելու համար: Պատերազմին սկիզբները նոյն իսկ Նախագահ Լինքըլն կը վարանէր խաբշիկներու օգնութիւնը ուզելու, վախնալով թէ դա պատճառ լինի ատեխան մը աւելի բորբոքելու արդէն կատաղի պատերազմը. սակայն այնքան թախանձանօք կը դիմէին սևերը միութեան բանակին միանալու և այնքան անկեղծ էր այդ փափաքը, որ վերջապէս կառավարութիւնը թոյլ տուաւ զօրավար Շօի կազմակերպել սև գունդեր. 180,000 սևեր զէնք առին և պատերազմի դաշտին վրա ճերմակներու հաւասար քաջութեամբ և միշտ գերազանց ոգևորութեամբ կռուեցան հարաւայիններու դէմ, որոց բանակները ամենևին պակաս չէին մնար միւսներէն թէ կրթութեամբ և թէ զօրավարներով: Ահա պատմական փաստ մը, որ ցոյց կուտայ, թէ ինչպէս ստրուկ ժողովուրդ մը կրնայ դիւցազնական գործեր կատարել, երբ ունի կարող կազմակերպողներ և անձնուէր առաջնորդներ:

Գերիներու ազատութեան պատերազմը երթալով աւելի ժողովրդական կը դառնայ Միացեալ Նահանգաց ամեն կողմը. նոյն իսկ հարաւայինները սկսած են տարուէ տարի աւելի եռանդով տօնել իրենց պարտութեան տարեդարձը. Լինքըլն և Կրանթ ազգային դիւցազուններ դարձած են: Նիւ-Եորքի մէջ անցեալ ամսու Կրանթի յիշատակարանի հանդէսներու նմանը տեսած չէ Ամերիկան, կըսեն: Գրականութեան մէջ ալ այսօր Լինքըլն նախագահը Ամերիկայի ամենէն մեծ մարդուն դիրքը ունի, նոյն իսկ Ուաշինկթնէն աւելի բարձր: Պատմութեան մէջ հազիւ կարելի է գտնել ուրիշ քաղաքական պատերազմ մը, որուն մէջ իրաւացի և ճշմարիտ գաղափարը այսքան մեծ ֆիզիքական և բարոյական յաղթանակ տարած լինի այսքան կարճ ժամանակի մէջ: Այսօր Կրանթի ամենէն մեծ գովասանները իրմէ պարտութիւն կրած հարաւային զօրապետներն են: Լինքըլնի անունով կը պարծի հարաւ ալ, հիւսիսն ալ:

Հասարակ ամերիկացին գերագոյն յարգանք կը տածէ դէպ իր հայրենիքը և անոր հետ մեծ արհամարհանք մը դէպի հին աշխարհը. այս կարգի տօներու և հանդէսներու միջոցին, երբ ազգային մնափառութիւնը շոյելու այնքան առիթներ կուգան, զարգացած ամերիկացին իսկ չը կրնար ուրիշները արհամարհելու փորձութեան դիմանալ: Այս պատճառաւ է, որ այսօրինակ դէպքերու միջոցին ամենէն համեստ ատենաբանները իսկ, դրուատելով Ամերիկան՝ պարտք կը զգան պարսաւել Եւրոպան, աշխարհի քաղաքակրթութեան յոյսը կոչելով Միացեալ-Նահանգները, ուր միայն կը տիրէ ճշմարիտ ազատութիւն և հաւասարութիւն, կարծես թէ ժողովրդային ռամկավարութիւնը Ամերիկայի հողին վրա միայն աճող տունկ մը լինէր: Դժբախտաբար Եւրոպայի վերջին երկու երեք տարիներու արևելեան քաղաքականութիւնը աւելի իրաւունք կուտայ մեր եանքիներու չափազանց արհամարհանքին, թէև պէտք է ըսել թէ սովատանջ և վիրաւոր Քուպան ալ պատրաստ է նոյն վայը կարդալու ազատ հասարակապետութեան գլխին...:

Արմէն

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Կ. Պօլսից հեռագրում են «Times» լրագրին յունիսի 12-ից. «Դեռ յունիսի 10-ին մեծ պետութիւնների դեսպանները որոշեցին չը վաբել որ և է բանակցութիւն, մինչև որ Թեսալիայի հարցը վերջնականապէս չը վճռվի: Այդ ժամանակ սուլթանը փորձեց դիմել Բերլին և Պետերբուրգ: Երկու մայրաքաղաքներում ևս Թիւրքաց դեսպաններին տրվեց միատեսակ պատասխան, թէ Բ. Դրան ցանկութիւնը՝ պահելու Թեսալիան՝ կարող է ոչ ցանկալի բարդութիւններ առաջ բերել: Այդ պատասխանը ստանալուց յետոյ, Կ. Պօլսում տեղի ունեցան մոլեռանդ մուսուլմանների և սոֆթաների ձերբակալութիւններ, որովհետև նրանք առանձնապէս պնդում էին պահել Թեսալիան: Երբ Թեսալիայի հարցը վճռվեց Յունաստանի օգտին, սկսվեցին խորհրդակցութիւններ սահմանները ուղղելու մասին: Ոչ մի հատ գիւղ Թեսալիայում չի անցնի Թիւրքաց իշխանութեան տակ. Թիւրքիային կը տան միայն մի քանի անմարդաբնակ կէտեր լեռներում: Ապա քննվեց Կրէտէում ռէֆօրմներ մացնելու հարցը: Ընդունվեց ռէֆօրմների ֆրանսիական ծրագիրը»:

—«Morning Post» լրագրին հեռագրում են Կ. Պօլսից, որ սուլթանը մի նոր իրադէ է հրատարակել, որի զօրութեամբ Թիւրքաց զօրքի կազմութեան քանակութիւնը պատերազմի ժամանակ որոշվում է 700,000 հոգի: Թիւրքիան պատրաստվում է պատուիրել Մաուզէրի 1,300,000 հրացան:

—Անգլիական կառավարութիւնը դիպլոմատիական մի նոր մեծ աջողութիւն է ձեռք բերել: Նա կնքել է Չինաստանի հետ մի դաշնագիր, որի զօրութեամբ Չինաստանը զիջում է Անգլիային, իբրև լիակատար սեփականութիւն, Շան նահանգը, որը 400,000 քառակուսի մղոն տարածութիւն ունի և բացի դրանից զիջում է նրան, մշտնջենական տիրապետութեան համար, (վերապահելով իրան գերագոյն իշխանութիւնը), մի ուրիշ երկիր, որ գտնվում է Բիրմանիայի և հարաւային Չինաստանի մէջտեղ: Այդպիսով, Անգլիան իր ապրանքների համար ձեռք է բերել մի նոր հսկայական վաճառանոց:

—«Times» լրագիրը հաղորդում է, որ Կրետէ կղզում կատարեալ անիշխանութիւն է տիրում: Ժանդարմները ռոճիկ են պահանջում, իսկ գանձարանը դատարկ է: Ամբողջ տարի հարկեր չեն հաւաքվել, իսկ առևտուրը դադարել է:

„ՄՇԱԿԻ“ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

ԼՕՆԴՕՆ, 11 յունիսի: Ժամի 11-ին թնդանօթաձգութիւնը աւետեց, որ թագուհին Բուկինհամեան պալատից ճանապարհ ընկաւ դէպի ս. Պօղոսի տաճարը: Ժողովուրդը ողջունում էր նորին մեծութեանը ամենաոգևորված կերպով: Նախ քան պալատից դուրս գալը, թագուհին հեռեւեալ թուղթը ուղարկեց ազգին. «Ամբողջ սրտից շնորհակալութիւն եմ յայտնում իմ սիրելի ժողովրդին: Թող Աստուած օրհնէ նրան:» Գաղթականական զօրքերը առաջընթաց են լինում արքայական կորտէժին: 10 ժամին լորդ-մերը ձիով, շէրիֆի ուղեկցութեամբ, գնաց դէպի Temple Bar, Սիտիի մուտքի մօտ, ուր սկսեց սպասել թագուհու գալուն: Երբ կէսօրին արքայական կորտէժը կանգ առաւ Temple Bar-ի մօտ, լորդ-մէրը, ձեռքում բռնած Սիտիի սուրը, միացաւ հանդիսաւոր ընթացքին: Ս. Պօղոսի տաճարի գաւիթը, ուր հաւաքվեցին իրանց փայլուն համազգեստներով օտար պետութիւնների դեսպանները, հրաշալի տեսարան էր ներկայացնում: Կէնտըրբերեան արքեպիսկոպոսը չքեղ զգեստով, հոգևորականութիւնը և երգեցողները հաւաքվեցին գաւթում, արևմտեան դռների մօտ՝ թագուհուն ողջունելու համար, որը մնաց կառքում այն ժամանակ, երբ երգեցիկ խումբը երգեց ազգային օրհներգը, օրհնութիւն տրվեց և երգվեց ազգային հիմն ժողովրդի ահագին ամբոխի մասնակցութեամբ: Բազմաթիւ և ոգևորված բացականչութիւններով ողջունվեց թագուհին, որը ժպտալով, ողորմածաբար գլուխ էր տալիս: Նորին մեծութիւնը զուարթ և առողջ տեսք ունէր: Ծովային զօրաբաժինը, կոլոնիաների առաջին մինիստրները, գաղթականական զօրքերը, հնդկացիները, օտար ներկայացուցիչները կեցցէներով ողջունում էին թագուհուն: Երբ ընթացքը հասաւ մինչև ս. Պօղոսի հրապարակը, թագուհու կառքը կանգ առաւ գաւթի մօտ: Ուէլսի իշխանը, Կօննաուտեան և Կէմբրիջեան դուքսերը գտնվում էին կառքի աջ կողմը: Թագուհին սև հագուստ ունէր, բայց ձեռքում բռնած ունէր սպիտակ հովանոց: Երբ նորին մեծութիւնը պալատ վերադառնալիս անցնում էր Ուայտհօլլի մօտից, տրիբունների վրա գտնվող ահագին ամբոխը վերկացաւ տեղից, և թագուհին ձեռքով համբոյրներ էր ուղարկում նրանց: Ամբողջ հանդէսը փառաւոր կերպով անցաւ:

ՎԻԷՆՆԱ, 11 յունիսի: Յունիսի 10-ին Սիամի թագաւորը, պրինցների և սվիտայի ուղեկցութեամբ, ժամանեց կայարանը, ուր դիմաւորեցին նրան կայսրը և էրցհերցօգները:

ՍԻՄՖԵՐՕՊՕԼ, 11 յունիսի: Բազարն այրվում է: Հրդեհաշէջները ահագին ջանքեր են գործ դնում: Հրդեհի տեղի վրա ներկայ են բոլոր իշխանութիւնները: Ապրանքը ապահովագրված է: Այրվում են կերօսինով լի նկուղները: Ամեն րոպէ պայթիւններ են տեղի ունենում: Վնասը մօտաւորապէս 150,000 ռուբլի է:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 12 յունիսի: Բարձրագոյն հրաման. կովկասեան զօրաբաժնի հրամանատար իշխան Ամիլախվարի նշանակվում է առանձին յանձնարարութիւնների համար կովկասեան զինուորական շրջանի զօրքերի հրամանատարի մօտ. կովկասեան գրենադերեան դիվիզիայի գլխաւոր գեներալ-լէյտենանտ Ջեդեման՝ կովկասեան զօրաբաժնի հրամանատար է նշանակվում:

ՍԻՄՖԵՐՕՊՕԼ, 12 յունիսի: Առաւօտեան դէմ կրակը կզզիացրած է: Վերջնականապէս այրվեցին 9 խանութներ նկուղներով:

ԴՈՒԲԼԻՆ, 12 յունիսի: Այստեղ տեղի ունեցան Անգլիայի համար թշնամական ցոյցեր. փողոցներով տանում էին սև դրօշակ և նոյնպիսի մի դագաղ «Բրիտանական կայսրութիւն» վերտառութեամբ, սգի մարշով և ժողովրդի անհամար ամբոխի ուղեկցութեամբ: Ջարդված են լուսամուտների բազմաթիւ փեղկեր: Պահանջվեց ոստիկանութեան միջամտութիւն:

ՊԱՐԻԶ, 12 յունիսի: Մի առանձին յանձնաժողով փորձեր կատարեց, որոնց նպատակն է ճանաչել Ֆրանսիա մտնող ապրանքները X-ի ճառագայթների միջոցով: Փորձերը դրական հետևանքներ ունեցան, որոնց շնորհիւ մաքսատները հնարաւորութիւն կունենան այդ միջոցը գործադրել: Մաքսատան գործակալները, մի առանձին ապարատի միջոցով, շատ հեշտութեամբ կարող են ճանաչել բագաժների մէջ գտնված ապրանքները, որ կը հեշտացնի նոյնպէս մաքսանենգութեան մերկացումը: Այդ եղանակի շնորհիւ, բագաժը կը քննեն առանց բանալու արկղները:

ԲՕՄԲԷՅ, 13 յունիսի: Հակաժանտախտային յանձնաժողովի անդամ Ռանդի վրա գնդակ արձակվեց այն ժամանակ, երբ նա վերադառնում էր յօբելեանական բանկէտից, նահանգապետի տնից: Ռանդը ծանր կերպով վիրաւորված է: Հակաժանտախտային յանձնաժողովի կօմիսարն նոյնպէս ծանր կերպով վիրաւորված է: Սպանութեան այդ փորձերը վերագրում են ժանտախտի տարածման դէմ ձեռք առնված խիստ միջոցներին: Միւս կողմից, այդ փորձերը կապում են թուուցիկ թերթերի հետ, որոնց սակ՝ ստորագրված է «երեք հարիւր միլիօն մարդկային էակներ», որտեղ պախարակվում է թագուհին իր յօբելեանի առիթով և կոչում է անվում քաղաքակիրթ աշխարհի միջամտութեան ի նպաստ գերութեան մէջ հեծող հնդկացիների: Ապա այդ թերթերի մէջ ասված է, թէ ամենևին վայել չէ տօնել իր նուաճումները այն ժամանակ, երբ համաճարակ է ժանտախտը, սովը և երկրաշարժը: Սաստիկ գրգռմունք է տիրում: Յանցաւորին բռնելու համար խոստացված է խոշոր դրամական վարձատրութիւն:

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ՅԱՅՏՆՈՒՄ Է

ՆԻՒ-ԵՕՐԿ. Սարգիս Վահանեան. «Մշակ» ուղարկվեց ձեզ յունիսի 1-ից: Պէտք է ուղարկէք 7 ռուբլի:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ. *** Ձեր գեղեցիկ թղթակցութիւնը անկարող եղանք տպագրել:

ԽԱՆՔԵՆԴ. Տ. Տ.—Գ. Ինչ որ հնարաւոր է՝ կը տպագրվի: Շարունակեցէք գրել: Պատկերը ստացված է:

ՀՆՁԷՇՏ, Յովհ. քահ. Զուբ. Ձեր ցանկացած գրքերի համար դիմեցէք Թիֆլիսի գրավաճառանոցներին: «Մշակը» կանօնաւոր կերպով ուղարկվում է: Ստուգեցէք պօստատանը:

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչ՝ ԱՆԴՐԷԱՍ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ
(Կուկիա, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)
Հիւանդներին ընդունում են ամեն օր, բացի կիրակի օրերից:

ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ՝
Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան, վեներական (սիֆիլիսի) և ներքին հիւանդութիւնների:
Գ. Գ. ՉԻԿՈՎԱՆԻ—9—10 ժ. աչքի, ներքին և նեարդային հ.
Ջ. Ի. ԲԱԲԱՆԱՍԵԱՆՑ—11—12 ժ. կանանց և երեխայոց հ.
Ա. Գ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆՑ—1—$1^1/_2$ ժ. ներքին և երեխայոց հ.
Ա. Գ. ԳՈՒՐԿՕ—$1^1/_2$—$2^1/_2$ ժ. ներքին, ականջի, կոկորդի և միզասեռական հ.

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ՝
Ա. Մ. ՓՈՒՂԻՆԵԱՆ—6—7 ժ. ներքին, երեխայոց և նեարդային հ.

Տ. Ի. ՌՈՒԴԵՆԿՕ հիւանդանոցումը քիմիական և խոշորացուցական հետազօտութիւններ է անում մէզի, խխխարեան, կաթի և այլն:
Վճար 50 կ. չքաւորները ձրի: Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին:
Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
բժշկապետ ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ

ՄԻ ՊԱՐԿԵՇՏ ՏԻԿԻՆ
Առաջարկում է իր ծառայութիւնը ամարանոց գնացողներին, տնտեսութեամբ զբաղվելու կամ հիւանդներին խնամելու:
Հասցէն՝ Противъ Кадетскаго Корпуса. Безымянная ул. домъ Арутюнова, во дворѣ номеровъ «Чикаго». (№ 69) 1—2

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ
Խ. ՅՈՎՀԱՆՋԱՆԵԱՆԻ ԿԱԶՄԱԾ
«ԹՈՒԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՀԱՆՐԱՀԱՇՈՒԻ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ՄԷՋ ՄԻ ՔԱՆԻ ԿՐՃԱՏՈՒՄՆԵՐ»,
Շքեղ թղթի վրա տպած: Գինն է 5 ռուբլի:
Դիմել գրավաճառանոցներին:
(№ 68) 1—3

ՔԻՄԻԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ
ՌԻՍ-ԳՈՒՏՄԱՆԻ
(Տնային կարիքների համար)
ՊՕԼԻՏՈՒՐԱ «ԿԱՅԾԱԿ»: Մի քանի րոպէում նորոգում է հին, անշնորհ, խաղխղած կահկարասիքը, պիանինօ, րօյալներ, հայելիի և ուրիշ շրջանակներ, արկղիկներ, տփիկներ և այլ յղկած փայտեայ առարկաներ—չը դիմելով ատաղձագործի կամ ողորկողի օգնութեանը: ԳԻՆԸ՝ 1 ր.:
ՏՕԿԱՅԵԱՆ ԲԱԼԶԱՄ—միջոց ոտքի կոշտերից մօզօլներ), ելունդներից և կաշուէ այլ ուռոյցքներից: «Տօկայեան բալզամը» առողջացնում է ոտի կոշտերը, ելունդները և այլն, ամենակարճ ժամանակում. արմատներով ոչնչացնելով նրանց, նա, սակայն, ցաւ չէ պատճառում: ԳԻՆԸ՝ 60 կ.:
Ծախվում է դեղարարական խանութներում:
Գլխաւոր պահեստը Բարձրագոյն հաստատված դեղարարական ապրանքների կովկաս. ընկերութեան մէջ, Թիֆլիս և Բագու.
30—50 (22 №)

ԲԺԻՇԿ Ջ. ԿԱՐՕՏԿԵԱՆ
Մասնագէտ մանկական և ներքին հիւանդութիւնների, ընդունում է կովկասեան հանքային ջրերում (Կիսլօվօդսկ և Էսսենտուկի):
(№ 66) 3—3

УЧИЛИЩЕ и ПАНСІОНЪ
КОЛЛ. АСЕСС. ИВ. З. ТЕРЪ СТЕПАНОВА
Готовитъ въ гимназіи и другія училища и на бухгалтера съ платою въ мѣсяцъ за ученіе отъ 5 р., пансіонъ отъ 15 р., бухгалтерію. отъ 25 р., Гроибоѣдовская, № 12.
5—5

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ
ԴԺՈԽՔ
Հեղինակութիւն Ց. Ճանիկեանի
ԳԻՆԸ 40 ԿՈՊ.
Ծախվում է Թիֆլիսի կենտրոնական և կովկասեան գրավաճառանոցներում: (№ 66) 4—4

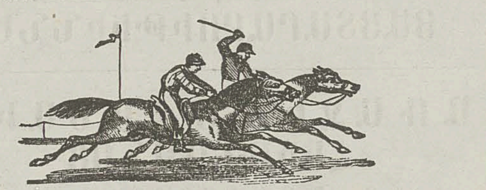

ՔԻՄԻԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ
ՐԻՍ-ԳՈՒՏՄԱՆԻ
(Տնային գործածութեան համար)
ՍՄԲԱԿԱՅԻՆ ՁԷԹ, սմբակները սնդացնելու, կակղացնելու և սնացնելու համար: Նա պահպանում է սմբակները ճաքճքելուց և նպաստում է նրանց կանոնաւոր աճման: ԳԻՆԸ՝ 60 կ. և 1 ր.:
ԿԱՇՈՒԻ ՕԾԱՆԵԼԻՔ, կակղացնում է ամեն տեսակ կաշի, պահպանում է նրան խոնաւութիւնից և բորբոսումից, չինում է նրան անթափանցելի և ճկուն. այս օծանելիքը անփոխարինելի է որսորդական և ուրիշ կօշիկների, չուբլչաների, սանձերի, ձիի սարքի, չէմօդանների և ուրիշ կաշուէ առարկաների համար: ԳԻՆԸ՝ 75 կոպ.:
ԹԱՄԲԱՅԻՆ ՍԱՊՈՆ (յատկապէս սպիտակ կաշուց շինած թամբերի համար): Գործ է ածվում մեծ աջողութեամբ ամեն տեսակ սպիտակ և զանազան գոյների կաշի մաքրելու: ԳԻՆԸ՝ 1 ր. 25 կ.:
Ծախվում է դեղարարական և կաշեղէն ապրանքների խանութներում:
Գլխաւոր պահեստը Բարձրագոյն հաստատված՝ դեղատան ապրանքների Կովկասեան ընկերութեան մէջ, Թիֆլիս և Բագու:
(№ 22) 32—50

ՌՈՒՄՈՒՑԻՉ ԲԻՐՇԷՐՏ
պատրաստում է երեխաներին դպրոցներ մտնելու համար: Ավչալեան փ. № 13.
(№ 66) 3—12

ՔՈՒԹԱՅԻՍԻ Հայոց եկեղեցու համար հարկաւոր է մի բարոյալի և քաղցրաձայն ԴՊԻՐ, ուստի ցանկացողները կարող են դիմել ինձ՝ Քութայիս, իրանց վերջնական որոշ պայմաններով:
Երէցփոխան՝
ԱՆՏՕՆ ԿՈՒՐՈՒԼԵԱՆՑ

Զգուշացրէք կեղծումներից
ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ
ԲՕՐՆՕ-ՏԻՄՕԼԵԱՆ ՍԱՊՕՆ
Գ. Ֆ. ԻՒՐԳԷՆՍ
Ոչնչացնում է պեպենները, սևութիւնը, դեղին բծերը, պուզիկները և պառւկները և ներգործում է աւելորդ քրտնելու դէմ: Խորհուրդ է տրվում ձեռք բերել, որպէս առաջնակարգին անուշահոտ սապօն, բարձր արժանաւորութեան:
ՈՍԿԷ ՄԵԴԱԼ 1893 թուի համար:
կտորի գինը 50 կ., $1/2$ կտորի 30 կ.:
Ծախվում է բոլոր ամենալաւ դեղագործական մագազիններում և դեղատներում:
Գլխաւոր պահեստը ամբողջ Ռուսաստանի համար Գ. Ֆ. Իւրգէնսի մօտ Մոսկվայում: Դէպօ, Թիֆլիսում, Ագմուրովի մօտ, դեղագործական ապրանքների առևտրի կովկասեան ընկերութեան մէջ, Ծուրինովի և Գրիշէակի, պ.պ. Պօպօվների և Արիստակովի մօտ:
(№ 11) 8—24

ՎՐԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ԻՄԵՐԷԹԻ հայոց կոնսիստորիայի Ատենում ներկայ 1897 թ. յունիսի 11-ին նշանակված է աճուրդ, առանց կրկնաճրդի, Ս. Էջմիածնի երեք կրպակները վարձու տալու համար, որոնք գտնվում են 5-րդ քաղաքամասում, կաթուղիկէ եկեղեցւոյ մօտ:
Անդամ կոնսիստորիայի՝
Գաբրիէլ քահանայ Տէր-Գաբրիէլեանց
(№ 65) 3—3

BATEAUX A VAPEUR FRANÇAIS N. PAQUET ET C-ie
ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՆԱՒԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ
Ն. ՊԱԿԷ ԵՒ ԸՆԿ.
կանոնաւոր և ուղղակի նաւագնացութիւն ՄԱՐՍԷՅԼԻՑ ԲԱԹՈՒՄ, չորեքշաբթի օրերը, երկու շաբաթը մի անգամ, սկսած յունվարի 25/6-ի չորեքշաբթիից,
Եւ հակառակը՝ Բաթումից Մարսէլ, մտնելով Տրապիզոն, Սամսոն և Պօլիս: Մեկնում է Բաթումից՝ չորեքշաբթի, յունիսի 25-ին (յուլիսի 7) ԱՐՄԷՆԻ շոգենաւը, նաւապետ ԲՈՒԼ և այդպէս շարունակաբար, երկու շաբաթը մի անգամ, չորեքշաբթի օրերը, ժամի 4-ին ճաշից յետոյ: Բաթումից Պարիզ ուղղակի հաղորդակցութեան տոմսակներ տրվում են ստորականից
Պակաս գներով: Ապրանքների և ճանապարհորդների մասին հարկաւոր տեղեկութիւնների ստանալու համար թող բարեհաճեն դիմել ընկերութեան գործակատարներին՝
ԲԱԹՈՒՄՈՒՄ—պ. Վիկտոր դ'Արնօին, Նաբէրէժնայա: ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ—պ. Օ. Գ. Բարեկենդաղեանին, Սիօնի փող. նախկին Արծրունու քարվանսարա: ԲԱԳՈՒ—պ. Ս. Դիլդարեանին, Կոլիւբեանինսկայա հրապարակ: ՆՕՎՕՐՕՍՍԻՅՍԿ—պ. Մելխիոր Հերշինրօդերին: (№ 16) 11—20

ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ
„ՌՕՍՍԻԱ“
Բարձրագոյն հաստատված 1881 թւին
Ս.-Պետերբուրգում, Большая Морская, № 37.
ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԵՒ ՊԱՀԵՍՏԻ ԴՐԱՄԱԳԼՈՒԽ 25.500,000 ՌՈՒԲԼԻ
Ընկերութիւնը ընդունում է:
ԿԵԱՆՔԻ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Այսինքն դրամագլխի և եկամուտի ապահովութիւն ընտանիքի համար, կամ ծերութեան ժամանակ, օժիտ աղջկերանց համար, ստիպենտիա երեխաների համար և այլն. առանձին շահաւէտ պայմաններով. ապահովագրողները մասնակցում են ընկ. օգտին:
Առ 1-ն յունվարի 1896 թ. «ՌՕՍՍԻԱ» ընկերութիւնը ապահովագրած ունի 35.563 անձ,—91.406.948 ռուբլի գումարի:
ԴԺԲԱԽՏ ԴԷՊՔԵՐԻՑ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
ինչպէս առանձին անհատների նոյնպէս և հաւաքական անձանց, այն է—գործարաններում ծառայողների, բանւորների և այլն՝ նուազեցրած վճարներով՝ շնորհիւ դիվիդենտի, որը վճարներից դուրս է հաշվում:
ՀՐԴԵՀԻՑ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
ամեն տեսակ շարժական և անշարժ կայքերի (շինութիւնների, մեքենաների, ապրանքի, կահ-կարասիքի և այլն):
ԱՊՐԱՆՔԻ ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
գետային, ցամաքային և ծովային. նաւերի ապահովագրութիւն.
Ապահովագրութիւն ընդունվում է Ս. Պետերբուրգում (Большая Морская, соб. д. № 37.) Թիֆլիսում Սերգիյեվսկի փողոց, № 6. և զանազան քաղաքների գործակալութիւններում.
Նոյնպէս կարելի է ստանալ ապահովագրական տոմսակներ դժբաղդ դէպքերից, երկաթուղիով կամ շոգենաւով ճանապարհորդած ժամանակ, երկաթուղային կայարաններում և ծովամատոյցներում:
(№ 89) (շ) 39—52

1897
ՏԱՐԻ 55-ԵՐՈՐԴ „ԲԱԶՄԱՎԷՊ ՀԱՆԴԻՍԱՐԱՆ“ ՏԱՐԻ 55-ԵՐՈՐԴ
Բազմավէպ հանդիսարան ներկայ տարւոյս (1897) կը հրատարակուի նոյն ծաւալով, աւելի ճոխ և բազմակողմանի նիւթեր պարունակելով: Կը ծանուցանեմք մեր ընթերցողաց, թէ փոքրիկ նորութիւն մի պիտի ընենք թերթիս մէջ, պարզաբար առ ի փորձ, որ եթէ օգտակար լինի և ազգայիններէն ևս խրախոյս տեսնենք, պիտի շարունակենք, նաև յետագայ տարիներուն մէջ:—Հանդիսիս երրորդ թերթին մէջ պիտի ներկայացնենք մեր ընթերցողաց այլևայլ հետաքրքրական խնդիրներ և Հարցումներ՝ ազգային կամ օտար նիւթերու մասին՝ «Սուրհանդակ Բազմավէպի» վերնագրի ներքև. այդ խնդիրները և հարցումները կարող են ընել կամ ուղարկել մեզ միայն «Բազմավէպի» բաժանորդները, որոնք՝ եթէ պատշաճ դատուին՝ լոյս կը տեսնեն նոյն կամ յաջորդ ամսոյն պրակին մէջ: Իսկ այդ խնդրոց լուծումները և հարցմանց պատասխանները կարող է տալ և ուղարկել մեզ՝ բացի մեր բաժանորդներէն՝ նաև ո և է անձն, որոնք նոյնպէս լոյս պիտի տեսնեն,—կենթադրուի ընտրանօք և որոնք արժանաւոր դատուին,—յետագայ թերթի «Սուրհանդակին» մէջ: Որոց որ լուծմունք և պատասխանիք պիտի հրատարակուին թերթիս մէջ, «Բազմավէպ» հանդիսի Տեսչութիւնն պիտի ուղարկէ նոցա իբր մրցանակ այլևայլ գնով գրքեր՝ ըստ կարգի իրենց արժանաւորութեան. ա. կարգի արժանաւորին՝ 10 ֆռանգաց արժողութեամբ գրքեր. բ. կարգի՝ 8 ֆռանգաց. գ. կարգի՝ 5 ֆռանգաց: Կուզենք դիտել տալ միայն՝ որ այս մրցանակներուն ճանապարհի ծախքը ընդունողաց վրա է:
Պայմանք բաժանորդագրութեան. «Բազմավէպի» տարեկան բաժանորդագինն է 10 ֆռ. (4 ռուբլի), կանխիկ վճարելի: Հանդիսիս Տեսչութիւնն իր վրա կառնու առ. իւրաքանչիւր բաժանորդս ուղարկելի օրինակաց ճանապարհի ծախքը:
Միաբանութեանս Տպարանի Տեսչութիւնն 15% զեղչ կը շնորհէ մեր ամենայն բաժանորդաց, որոնք կուզեն ստանալ Տպարանէս լոյս տեսած գրքերը: 1—3

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 1-ԻՆ ԽԱՐԿՕՎՈՒՄ ԲԱՑՎՈՒՄ Է
ԱՏԱՄՆԱԲՈՒԺԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆ
Ընդունվում են խնդիրքներ երկու սեռի ունկնդիրներից, որոնք կամենում են ատամնաբոյժի (зубной врачъ) կամ դանտիստի դիպլոմ ստանալ: Ուսումնարանում դասախօսութիւններ կը կարդան համալսարանի պրօֆեսօրներ՝ Ս. Պօպօվ, Բէլօուսով, Դօդուկալօվ, Օրլօվ, Ռէպրեվ և ուրիշները: Աշակերտներին թոյլ է տրված յաճախել համալսարանի անատոմիական թատրոնը և լաբօրատորեան:
Դիմել ուսումնարանի հիմնադրին այս հասցէով՝ Николаевская площадь, домъ Штейфона, доктору Немировскому. (շ.) 1—4

ԱՏԱՄՆԱԲՈՒԺԱԿԱՆ-ԸՆԴՈՒՆԱՐԱՆ ԵՐԵՒԱՆՈՒՄ
Մ. Մ. ՄԱՐԳԱՐԵԱՆՑԻ
Հիւանդների ընդունելութիւնը սկսվելու է յունիսի 1-ից: Ցանձն է առնում հիւանդ ատամներ բժշկել, լցնել, և նոր ատամներ շինել: (№ 56) 10—10

ԹԻՖԼԻՍԻ ՀԱՅՈՑ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ գրասենեակում և գրավաճառանոցներում վաճառվում են ընկերութեան հետևեալ հրատարակութիւնները:

83	ՀԱՄԼԷՏ Շէքսպիրի թարգ. անգ. Յով. խան Մասէհեանի.		— 75
84	ՔՆՆԱԿԱՆ ՊԱՏՄ. ՀԱՅՈՑ, մասն Ա.	Ա. Մ. Գարագաշեանի.	— 1
85	Նոյն, Մասն Բ.		— 1
86	Նոյն, Մասն Գ.		— 1
87	Նոյն, Մասն Դ.		— 1
88	ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ, բ. տպ. Ս. Պալասանեանի.		1 50
89	ԱԿՆԱՑ ՀՆՈՒԹԻՒՆՔ, Ց. Ճանիկեանի.		2 —
90	ՈՒՐԲԻՆՕԵՑԻ ՄԱՆՈՒԿԸ, Ուշդի գրոյցներից.		— 10
91	ԿՕՇԿԱԿԱՐ ԵՐԱԺԻՇՏ, Տիւռչեվի.		— 5
92	ԽՆՁՈՐԵՆԻՆԵՐԻ ԵՐԿՐՈՒՄ, Ուշդի գրոյց.		— 10
93	ԵՐԿՈՒ ԵՂԲԱՅՐ, հեղ. տիկին Մօնգօմերի.		— 60
94	ՄԵԾԱՊԱՏԻՒ ՄՈՒՐԱՑ., գ. տպ. Յ. Պարոնեանի.		— 40
95	ՆԱԽԱԳԻՏԵԼԻՔ ԲՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ, Ա. Քէչմիչեանի.		— 80
96	ՀԱԶԱՐԻՑ ՄԷԿԸ, Ն. Մամիկոնեանի.		— 60
97	ԻՆՉՊԷՍ ԿՈՒԶԷՔ, Շէքսպիրի, թարգ. Յ. խան Մասէհեանի.		— 50
98	ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ, բժ. Վ. Արծրունի.		— 50
99	ԿԵՂԵՔԻՉ, վէպ Վ. Ի. Նեմիրովիչ—Դանչենկօյի.		— 10
100	ԳՈՌՈՋ ԱՐՄԱՒԵՆԻ,	Վ. Գարշինի:	—
101	ԳՈՒՍԻՉ ԱԳԴԷՆ,		— 5
102	ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՐԴ ԳՈՐՏԸ,		— 5
103	ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԼՕՏՕ, պատկերներով.		1 25
104	ԳԵՏՆԱՓՈՐԻ ԵՐԵԽԱՆԵՐԸ, թարգ.		— 10
105	ՎՐԷԺ, Գիւի դը-Մօպասանի, թ. Լ. Մ. Ա.		— 5
106	ԱԿԱՄԱՑ ՄԱՐԴԱՍՊԱՆ, թարգմ. Տ. Յովհաննիսեանի.		— 15
107	ՄՈՒՖԼՈՆ, Ուշդի, թարգմ. Յ. Օհանեանի.		— 10
108	ԱՆԵՐԵՒՈՅԹ ՀՈՂԱԳՈՐԾ, Թ. Լ. Մ.-Ադամեանի.		— 7
109	ՆԱՊԱՍՏԱԿ, Սլէվիցկու.		— 7
110	ԾԵՐՈՒՆԻ ՄԱՐԿՕՆ, Ի. Եակչիչի, թ. Մէգնիկեանի.		— 10

10—10

ԼԷՆԿՕՐԱՆԻ ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑՈՒ համար հարկաւոր է բարոյալի, քաղցրաձայն և մասնաւոր ձայնագրագէտ ԴՊԻՐ: Նոյն եկեղեցու ծխական օրիորդական միդասեան դպրոցի հարկաւոր է ՅԷՆՋՈՎ ՎԱՐԺՈՒՀԻ: Ցանկացողները կարող են դիմել հոգաբարձութեան իրանց վերջնական որոշ պայմաններով: 4—4